

บทที่ 2

ชีวประวัติและผลงานของอาจารย์ประทีน พวงสำลี

บทนี้ผู้วิจัยจะได้อธิบายถึงชีวประวัติของอาจารย์ประทีน ตั้งแต่เยาว์วัย จนกระทั่งชีวิตหลังเกษียณอายุราชการ อีกทั้งจะได้อธิบายถึงความสำคัญของหน้าที่การงานที่มีผลต่อการสร้างสรรค์งานด้านนาฏศิลป์ ตลอดจนผลงานด้านต่าง ๆ ซึ่งเกี่ยวข้องกับนาฏศิลป์ดังนี้

2.1 ชีวประวัติของอาจารย์ประทีน พวงสำลี

2.1.1 **ชีวประวัติ** อาจารย์ประทีน พวงสำลี เกิดเมื่อวันพุธที่ 17 เดือนสิงหาคม พุทธศักราช 2470 ตรงกับปีเถาะ เดือนเก้า โฉมวัดชนะสงคราม บางลำภู กรุงเทพมหานคร บิดาชื่อ นายเจือ พวงสำลี มารดาชื่อ นางพิมพ์ พวงสำลี อาจารย์ประทีน เป็นบุตรคนเดียว บิดาเสียชีวิตตั้งแต่อายุ 2 ขวบ มารดาจึงเป็นผู้เลี้ยงดูมาโดยตลอด

2.1.2 การศึกษาเบื้องต้น

อาจารย์ประทีนเข้ารับการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ณ โรงเรียน พัทธานูศาสตร์ ระดับประถมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนวัดคฤหบดี

ระดับมัธยมศึกษาปีที่ 1 - 2 โรงเรียนวัดบวรมงคล

ระดับมัธยมศึกษาปีที่ 3 - 4 โรงเรียนทเวศร์วิทยาลัย

2.1.3 การศึกษาวิชาชีพ (การเริ่มต้นทางนาฏศิลป์)

ระดับมัธยมศึกษาปีที่ 5 - 8 โรงเรียนนาฏศิลป์ กรมศิลปากร วิชาเอกนาฏศิลป์ไทย วิชาโท เปียโน

2.1.4 การศึกษาขั้นสูงสุด

ระดับปริญญาตรี (กศ.บ) จากวิทยาลัยวิชาการศึกษาประสานมิตร กรุงเทพมหานคร วิชาเอกภาษาอังกฤษ สาขาประถมศึกษา

2.1.5 ประวัติการทำงาน

อาจารย์ประทีน ได้รับการบรรจุเข้ารับราชการตั้งแต่พุทธศักราช 2490 จนถึงเกษียณอายุราชการ ในปีพุทธศักราช 2531 ในระหว่างช่วงระยะเวลาดังกล่าว ได้อำนวยการราชการ 1 ครั้ง แล้วกลับเข้ามารับราชการใหม่อีกครั้งจนเกษียณอายุในปีพุทธศักราช 2531 ซึ่งผู้วิจัยจะสรุปลำดับพุทธศักราชการรับราชการ และการสอนในแต่ละสถาบันดังนี้

พุทธศักราช 2490 - 2501	ตำแหน่งศิลปินจิตอาสา โรงเรียนนาฏศิลป์ กรมศิลปากร
พุทธศักราช 2501 - 2514	ข้าราชการครู หมวดวิชาดนตรี นาฏศิลป์ วิทยาลัยครูสวนสุนันทา
พุทธศักราช 2515 - 2516	ข้าราชการครู หมวดวิชาภาษาอังกฤษ วิทยาลัยครูจันทระเกษม
พุทธศักราช 2517 - 2519	ข้าราชการครู หัวหน้าหมวดวิชาดนตรี - นาฏศิลป์ วิทยาลัยครูจันทระเกษม
พุทธศักราช 2520 - 2524	ลาออกจากราชการ ประกอบธุรกิจส่วนตัว
พุทธศักราช 2525 - 2531	ข้าราชการ ประจำภาควิชา นาฏศิลป์ วิทยาลัยครูสวนสุนันทา

1 ตุลาคม พุทธศักราช 2531 เกษียณอายุราชการ

อาจารย์ประทีนปฏิบัติหน้าที่รับราชการทั้ง 3 สถาบัน รวม 35 ปี ช่วงระยะเวลาของการทำงานในหน้าที่รับราชการ อาจารย์ได้ทำงานในสถาบันหลักๆ ดังนี้

1. โรงเรียนนาฏศิลป์ (ปี พุทธศักราช 2490 – 2501)

อาจารย์ประทีนได้ปฏิบัติงานหน้าที่สอนทั้งสายนาฏศิลป์และสายสามัญดังนี้
วิชานาฏศิลป์

สอนภาคปฏิบัติ (ครูพระ) ระดับนาฏศิลป์ชั้นต้น สอนภาคทฤษฎีระดับนาฏศิลป์ชั้นต้น ชั้นกลางและชั้นสูง

วิชาสามัญ

วิชาภาษาไทย วรรณคดีและคำประพันธ์ในระดับมัธยม

วิชาสังคมศึกษา ประวัติศาสตร์และภูมิศาสตร์ระดับมัธยม

2.วิทยาลัยครูสวนสุนันทา (ปีพุทธศักราช 2501 – 2514 และปีพุทธศักราช 2525 – 2531)

อาจารย์ได้รับผิดชอบในการสอนทั้งสองสายวิชา ดังนี้
วิชาสามัญ วิชาภาษาไทย สอนวิชาชุดภาษาไทย ระดับ พ.ม. ในการอบรม
 คุรุภาคฤดูร้อน โดยรับผิดชอบสอนเรื่องวรรณคดีไทย

วิชาภาษาอังกฤษ ระดับ ป.กศ.ต้น (ประกาศนียบัตรวิชาการศึกษา
 ชั้นต้น)

วิชาดนตรีและนาฏศิลป์

วิชาดนตรี โน้ตสากล, ร้องเพลงไทย วิชานาฏศิลป์ นาฏ 101 สุนทรียะทาง
 นาฏศิลป์ไทย, นาฏ 221 หลักการสร้างละครนาฏ 322 กิจกรรมสร้างละคร นาฏ 323 วิทยุ
 และโทรทัศน์, นาฏ 331 วาทศิลป์การละคร นาฏ 451 นาฏศิลป์เปรียบเทียบและวิจารณ์,
 นาฏ 471 วิทยานิพนธ์ นาฏ 2663210 วิธีประดิษฐ์ท่ารำ เต้น, นาฏ 266702 หลักการ
 ประพันธ์

3. วิทยาลัยครูจันทระเกษม (ปีพุทธศักราช 2514 – 2519)

เมื่อย้ายมารับราชการที่วิทยาลัยครูจันทระเกษม อาจารย์ประทีนได้สำเร็จการ
 ศึกษาในระดับปริญญาตรี วิชาเอกอังกฤษ จากวิทยาลัยวิชาการศึกษาประสานมิตรและได้รับการ
 บรรจุแต่งตั้งเป็นอาจารย์ประจำหมวดวิชาภาษาอังกฤษ โดยรับผิดชอบหน้าที่สอน ดังนี้

วิชาสามัญ วิชาอังกฤษ ระดับ ป.กศ.ต้น, ปกศ.สูง

วิชาดนตรีและนาฏศิลป์ สอนวิชานาฏศิลป์ให้กับหมวดวิชานาฏศิลป์ และ
 ดนตรี ปีพุทธศักราช 2518 ย้ายไปดำรงตำแหน่งหัวหน้าหมวดวิชาดนตรีและนาฏศิลป์

วิชานาฏศิลป์และดนตรี ยังเป็นวิชาเดียวกัน พุทธศักราช 2515 วิทยาลัยครูสวนสุนันทาได้เปิดสอนวิชาเอกนาฏศิลป์ขึ้นเป็นแห่งแรก วุฒิ ปกศ.สูง พุทธศักราช 2519 ขยายการศึกษาวิชาชีพนานาฏศิลป์ถึงระดับปริญญาตรี ใช้เวลาศึกษา 2 ปี คือ จากวุฒิ ปกศ.สูง พุทธศักราช 2524 ปรับปรุงหลักสูตร ปกศ.สูง และหลักสูตรปริญญาตรี 2 ปี เปิดสอนวิชาชีพนานาฏศิลป์ หลักสูตร 4 ปี โดยรับผู้สำเร็จการศึกษา ระดับมัธยมศึกษาปีที่ 6 พุทธศักราช 2529 เปิดสอน หลักสูตรอนุปริญญา ศิลปศาสตร์ สาขาเอกนาฏศิลป์และศิลปการแสดงขึ้นเป็นแห่งแรก

ด้วยความรู้ ความชำนาญและความสามารถของท่าน นอกจากงานสอนทั้ง 3 สถาบันแล้ว อาจารย์ประทีปยังได้รับเชิญให้เป็นอาจารย์พิเศษสอนนาฏศิลป์ตามสถาบันศึกษาต่าง ๆ ในของรัฐและเอกชน ทั้งระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา และระดับอุดมศึกษา ตลอดจนเป็นอาจารย์ที่ปรึกษาและฝึกซ้อมการแสดงให้กับโรงเรียนต่างๆ เช่น โรงเรียนวรรณวิทย์ โรงเรียนศรีครุฑ โรงเรียนสมบุญวิทย์ โรงเรียนกอบวิทยา โรงเรียนศิริเทพ โรงเรียนจิตลดา โรงเรียนวัดจันทร์สโมสร เป็นต้น

นอกจากนั้น อาจารย์ประทีปยังได้รับเชิญให้เป็นวิทยากรพิเศษบรรยายให้ความรู้เกี่ยวกับนาฏศิลป์ไทยแก่บุคคลทั่วไป และเป็นที่ปรึกษาด้านการแสดงตามสถาบันต่าง ๆ ดังนี้

วิทยากรบรรยาย สาธิต เป็นที่ปรึกษาด้านการแสดง

- วิทยากรบรรยายและสาธิตวิธีสอนนาฏศิลป์ให้แก่ครูนาฏศิลป์วิทยาลัยครูจังหวัดนครปฐม วันที่ 6 - 7 สิงหาคม พุทธศักราช 2520

- วิทยากรบรรยายและควบคุมการฝึกซ้อมนาฏศิลป์แสดงในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างวรรณคดี คนตรี และนาฏศิลป์ไทย ของมหาวิทยาลัยรามคำแหง ทางสถานวิทยุโทรทัศน์ช่อง 9 อสมท. วันที่ 28 ตุลาคม พุทธศักราช 2520 เวลา 15.00 น. - 16.00 น.

- วิทยากรบรรยายและฝึกซ้อมชุดการแสดงเพลงสดุดีนางนพมาศ และระบำลอยกระทง ในละครพันทางเรื่องสดุดีนางนพมาศ ตอนตำหนักแพ ให้กับโรงเรียนสายน้ำผึ้ง เมื่อวันที่ 24 พฤศจิกายน 2524

- วิทยากรบรรยายและสาธิต หัวข้อเรื่อง "ดูเป็น รำเป็น" ในรายการเสาร์สโมสร ภาคฤดูร้อน ของศูนย์เทคโนโลยีทางการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ ทุกวันเสาร์ พุทธศักราช 2525

- วิทยากรอบรมวิชาการ "นาฏศิลป์คนตรี" ให้แก่ครูโรงเรียนเสริมปัญญา วันที่ 3 - 9 พฤษภาคม พุทธศักราช 2529

- วิทยากรบรรยายและสาธิตนาฏศิลป์เปรียบเทียบให้นักศึกษาวิชาโทนาฏศิลป์ ภาคปกติและ กศ.บป . สถาบันราชภัฏธนบุรี ในวันพฤหัสบดีที่ 4 กันยายน และวันศุกร์ที่ 5 กันยายน พุทธศักราช 2529

- แต่งเพลงและการฝึกซ้อมชุด "เทอดพระเกียรติวีรราชจอมสยาม (ห้าสิบชันษา)" ให้แก่ โรงเรียนชั้นโยเซฟคอนเวนต์ แสดง ณ สนามศุภชลาศัย ให้ผู้แสดง 609 คน พุทธศักราช 2530

- วิทยาการสอนวิชานาฏศิลป์ให้แก่นักเรียนโรงเรียนจิตรลดา ทุกวันจันทร์ เวลา 9.20 - 15.00 น. และวันศุกร์เวลา 9.20 - 13.40 น. พุทธศักราช 2532
- เป็นที่ปรึกษาพิเศษทางนาฏศิลป์ของภาควิชานาฏศิลป์ วิทยาลัยครูสวนสุนันทา ตั้งแต่ปีพุทธศักราช 2532
- วิทยาการบรรยายและสาธิตเรื่อง "มรดกไทยใครจะรักษา" ที่มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต (ครั้งที่ 1) และ"นาฏศิลป์คือหน้าตาของคนไทย" ครั้งที่ 2 พุทธศักราช 2523
- วิทยาการฝึกซ้อมการแสดงให้กับพนักงานองค์การสื่อสารมวลชนแห่งประเทศไทย รายการ "อ.ส.ม.ท. พบประชาชน" พุทธศักราช 2533
- แต่งเพลงและฝึกซ้อมระบำชุด "กรุงเก่าเกมส์" ให้แก่โรงเรียนสตรีจอมสุรางค์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ใช้ผู้แสดง 500 คน พุทธศักราชปี 2533
- เป็นที่ปรึกษา ประดิษฐ์ท่ารำ ฝึกซ้อมให้แก่พนักงานที่ทำหน้าที่ในการแสดงนาฏศิลป์ไทยให้แก่ชาวต่างประเทศ ชมที่สวนนงนุช จังหวัดชลบุรี เป็นเวลา 1 ปี คือ พุทธศักราช 2534
- วิทยาการบรรยายและสาธิตอบรมครูนาฏศิลป์ไทยให้แก่โรงเรียนกอบวิทยา ระหว่างวันที่ 16 - 20 มิถุนายน พุทธศักราช 2536
- วิทยาการสอนวิชาแสดงให้กับนักแสดงของบริษัทกันตนาวีดีโอ โปรดักชั่นจำกัด วันที่ 10 มิถุนายน พุทธศักราช 2536
- วิทยาการสอนวิชาการแสดงให้กับนักแสดงในภาพยนตร์เรื่อง "กาเหว่าที่บางเพลง" วันที่ 2 มกราคม พุทธศักราช 2537
- สอนวิชานาฏศิลป์ให้กับคณะครูและนักเรียนโรงเรียนวัดจันทร์สโมสร์ ทุกวันเสาร์ ตลอดระยะเวลา 1 เทอม พุทธศักราช 2538
- วิทยาการอบรมนาฏศิลป์ให้กับคณะครูโรงเรียนนารีวิทยา เมื่อวันที่ 3 - 5 เมษายน และวันที่ 16 - 18 ตุลาคม พุทธศักราช 2539
- วิทยาการบรรยาย เรื่อง "หลักการประดิษฐ์ ท่ารำ เดิน และภาษาท่ารำไทย พันทางสากล" ณ สถาบันราชภัฏธนบุรี ระหว่างวันที่ 21 - 22 สิงหาคม เวลา 8.30 - 16.30 น. พุทธศักราช 2540 ณ โรงแรมเอสดีเอเวนิว
- เป็นที่ปรึกษาการแสดงนาฏศิลป์ในงานคอนเสิร์ตการกุศลชื่อ "Hello Music" วันที่ 31 ตุลาคม พุทธศักราช 2541 ณ ห้องประชุมมหิศร อาคารไทยพาณิชย์ สำนักงานใหญ่ ซึ่งหม่อมเจ้าหญิงสิริวัณวรี มหิดล ทรงเสด็จเปิดงาน

- วิทยากรบรรยาย หัวข้อ "วรรณคดีและนาฏศิลป์" โรงเรียนสายน้ำผึ้ง
- วิทยากรบรรยายและสาธิต เรื่อง "นาฏศิลป์ช่วยให้การเรียนรู้การสนทนาที่มีชีวิตชีวา" โรงเรียนด่านสำโรง
- วิทยากรบรรยายวิชานาฏศิลป์สัมพันธ์และวิชานาฏศิลป์เปรียบเทียบ ให้แก่สมาชิก อ.ศ.ร.หมวด ค. (การละครเพื่อการศึกษา) วิทยาลัยครูพะเยา, วิทยาลัยครูอุดร, วิทยาลัยครูนครปฐม, วิทยาลัยครูฉะเชิงเทรา
- วิทยากรบรรยาย เรื่อง "วิธีสอนวิชาสามัญ โดยนำเอากิจกรรมร้องรำทำเพลงประกอบการสอนทุกวิชา" ณ ศาลาประชาคม จังหวัดเพชรบูรณ์
- วิทยากรบรรยายและสาธิต "วิธีสอนโน้ตสากล ชับร้อง และระบำ รำเดิน" โรงเรียนเสริมปัญญา
- วิทยากรบรรยายและสาธิตเรื่อง "นาฏวรรณกรรม" วิทยาลัยครูจันทระเกษม
- วิทยากรบรรยายและสาธิตเรื่อง "นาฏศิลป์ระดับประถมและมัธยมศึกษา" วิทยาลัยครูพะเยา และวิทยาลัยครูบุรีรัมย์
- วิทยากรบรรยายและสาธิต เรื่อง "ความสัมพันธ์ของวรรณคดี คนตรี และนาฏศิลป์" วิทยาลัยครูพะเยา
- วิทยากรบรรยายและสาธิต เรื่อง "วิธีสอนเพลงไทย โน้ตสากล เขตยานนาวา
- วิทยากรบรรยายและสาธิตเรื่อง "วิธีประดิษฐ์ทำรำ เดิน แนวสร้างสรรค์ กทม.2 ดินแดงและโรงเรียนอนุบาลจุฬาราชมนตรี
- วิทยากรบรรยายและสาธิต เรื่อง "วิธีสอนเรื่องรำทำเพลงเด็กเล็ก" บ้านมนังคศิลา
- วิทยากรให้การอบรมแก่สมาชิก อ.ศ.ร. (อบรมการศึกษาภาคฤดูร้อนของกรมการฝึกหัดครู) ทั้งภาคทฤษฎีและปฏิบัติ เรื่อง นาฏศิลป์พื้นฐาน และการประดิษฐ์ทำรำเดินสำหรับเด็ก รวมทั้งเป็นหัวหน้าควบคุมการสนทนาภาคนาฏศิลป์ภาคปฏิบัติ หมวด ค (การละครเพื่อการศึกษา)
- แต่งเพลงและฝึกซ้อมชุดสันตปิตรอกวิเวก เพื่อรับเสด็จพระเจ้าสันตปาปาจอห์น ปอลที่ 2 องค์ประมุขแห่งคริสตจักร ให้แก่โรงเรียนชั้นโยเซฟคอนแวนต์ แสดง ณ สนามสุกขลาศัย ใช้ผู้แสดงจำนวน 500 คน

- แต่งเพลงและฝึกซ้อมชุด "สามสิบหกชั้นซาราศรีเมฆ" (ลีลาควายพะพ) สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯบรมราชกุมารี) ให้แก่นักเรียนโรงเรียนจิตรลดา
- ฝึกซ้อมและกำกับการแสดงละครพูดเรื่องศรทง ให้แก่นักเรียนโรงเรียนรังสิตวิทยา โรงเรียนอินทรมำรุง
- ฝึกซ้อมและกำกับการแสดงละครพื้นทางเรื่องพระสุวรรณสาม ให้แก่นักเรียนโรงเรียนเซนต์โยเซฟบางนา
- ฝึกซ้อมและกำกับการแสดงละครพูดเรื่องความรักและระบำสี่เหล่าทัพให้แก่สมาคมสตรีไทยอาสาแสดงทางสถานีโทรทัศน์กองทัพบก ช่อง 5
- ฝึกซ้อมการแสดงงานปิดภาคของโรงเรียนสมบุญวิทย
- ฝึกซ้อมชุด ระบำ รำ เต้น ให้โรงเรียนศิริเทพ แสดงงานประจำปีของโรงเรียน
- ฝึกซ้อมระบำให้แก่โรงเรียนนาฏศิลป์สัมพันธ์แสดงในงานโรงเรียน เช่น ระบำจีน ระบำทวยเกษียง รำถวายพระพรชุดพระแม่เจ้าจอมสยาม

ปัจจุบันนี้ถึงแม้ว่าอาจารย์ประทีนจะเกษียณอายุราชการมา 13 ปีแล้วก็ตาม อาจารย์ประทีนก็เป็นครูอีกท่านหนึ่งที่ยังรักและผูกพันเกี่ยวข้องการทำงานด้านนาฏศิลป์ตลอดจนเป็นที่รู้จัก ตลอดจนได้รับการยอมรับในเรื่องความสามารถทางด้านนาฏศิลป์ ดังจะเห็นได้จากการที่อาจารย์ยังได้รับเชิญให้เป็นอาจารย์พิเศษประจำ สอนตามสถาบันการศึกษาต่าง ๆ ดังนี้ เช่น สอนวิชานาฏกรรมไทยให้กับนักศึกษา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย สอนวิชาภาษาอังกฤษ และนาฏศิลป์ให้กับนักเรียนชั้นประถมศึกษา โรงเรียนสีวลี สอนนาฏศิลป์ไทย 1 นาฏศิลป์ไทย 2 ให้กับนักศึกษาภาควิชาศิลปการละคร คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เป็นต้น

เผยแพร่วัฒนธรรม

นอกจากงานสอนดังได้กล่าวมาข้างต้นแล้ว จากการศึกษาพบว่า อาจารย์ประทีน ได้มีส่วนในการส่งเสริม เผยแพร่ และอนุรักษ์วัฒนธรรมสาขานาฏศิลป์ไว้เป็นมรดกของชาติ ตลอดจนต้องการที่จะให้ชาวต่างชาติได้รู้จัก และชื่นชมในนาฏศิลป์ไทย ดังจะเห็นได้จากการที่ได้มีโอกาสเดินทางไปเผยแพร่วัฒนธรรมไทยยังต่างประเทศหลายครั้งด้วยกัน คือ

พุทธศักราช 2498	ไปเผยแพร่วัฒนธรรมไทย ยังประเทศพม่า ในนาม กรมศิลปากร
พุทธศักราช 2527	ไปเผยแพร่วัฒนธรรมไทย ยังประเทศญี่ปุ่น ในงาน

- (ครั้งที่ 1) แลกเปลี่ยนวัฒนธรรมระหว่างไทย-ญี่ปุ่น ในนาม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ร่วมกับศาสตราจารย์ ดร.มัทนี รัตตินิน อาจารย์คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- พุทธศักราช 2527 (ครั้งที่ 2) ไปเผยแพร่วัฒนธรรมไทย ยังประเทศญี่ปุ่น มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ อีกครั้ง ร่วมกับ ศาสตราจารย์ ดร.มัทนี รัตตินิน อาจารย์คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ อาจารย์บุญนาค ทวรรณานนท์ ฝ่ายการแสดงสถาบันนาฏดุริยางคศิลป์ กรมศิลปากร
- พุทธศักราช 2534 ไปเผยแพร่วัฒนธรรมไทย ยังประเทศอังกฤษ ณ เมืองบาร และกรุงลอนดอน ในมหาวิทยาลัย ธรรมศาสตร์ ร่วมกับศาสตราจารย์ ดร.มัทนี รัตตินิน
- พุทธศักราช 2534 เดินทางไปเผยแพร่วัฒนธรรมไทย ยังรัฐเวอร์จิเนีย ประเทศสหรัฐอเมริกา ในนามศูนย์วัฒนธรรม สถาบันราชภัฏสวนสุนันทา ร่วมกับ ผู้ช่วย ศาสตราจารย์ คุณหญิงจินตนา สุขมาก อาจารย์ สถาบันราชภัฏสวนสุนันทา

อนึ่งการเผยแพร่วัฒนธรรมไทย นอกจากได้เดินทางไปเผยแพร่วัฒนธรรมไทย ยังต่างประเทศด้วยตัวเองแล้ว อาจารย์ประทีนยังได้เสียสละเวลาในการฝึกซ้อมชุดระบำต่าง ๆ ถ่ายทอดให้กับลูกศิษย์นำไปเผยแพร่วัฒนธรรมไทยยังต่างประเทศหลาย ๆ ครั้งด้วยกัน จาก ประสบการณ์ที่มีโอกาสได้ไปเผยแพร่วัฒนธรรมไทยยังต่างประเทศ ผู้วิจัยพบว่าเป็นปัจจัยหนึ่ง ต่อการสร้างสรรค์งานด้านนาฏศิลป์ ซึ่งทำให้อาจารย์ประทีนได้มีโอกาสเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี วิถีชีวิต ของชาตินั้นๆ ด้วย โดยเฉพาะด้านนาฏศิลป์ ซึ่งอาจารย์ ประทีนมีความสามารถมีประสบการณ์ และมีใจรัก รวมทั้งเป็นคนใฝ่รู้เมื่อกลับมาก็ได้พัฒนา นาฏศิลป์ไทย โดยการผสมผสานกับวัฒนธรรมของประเทศนั้น ๆ โดยประยุกต์ให้เข้ากับ วัฒนธรรมไทย เช่น ปีพุทธศักราช 2498 เดินทางไปเผยแพร่ด้านนาฏศิลป์ไทย ได้เห็นศิลปวัฒนธรรมของชาวพม่า ทั้งด้านนาฏศิลป์ วัฒนธรรมการแต่งกาย ดนตรีและเพลง เมื่อกลับมาได้ เกิดแรงบันดาลใจที่จะประดิษฐ์ชุดระบำขึ้นใหม่โดยใช้ชื่อว่า ระบำพม่าสายฝน ปีพุทธศักราช 2527 ได้มีโอกาสไปเผยแพร่วัฒนธรรมไทย ยังประเทศญี่ปุ่น ถึง 2 ครั้ง ต่อมาได้คิดประดิษฐ์

2527 ได้มีโอกาสไปเผยแพร่วัฒนธรรมไทย ยังประเทศญี่ปุ่น ถึง 2 ครั้ง ต่อมาได้คิดประดิษฐ์ ระบายญี่ปุ่นถา (อาจารย์ประทีนได้นำเพลงญี่ปุ่น 3 เพลง มาร้อยเรียงคิดต่อขึ้นใหม่) ระบาย ขากรและคิดทำนาฏศิลป์ญี่ปุ่นในระบำชุดเพื่อนบ้านสมานมิตร เป็นต้น

2.2 ผลงานของอาจารย์ประทีน พวงสำลี

อนึ่ง ผลงานของอาจารย์ประทีน พวงสำลี ในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยจัดแบ่งออกเป็น 4 ประเภทใหญ่ ๆ คือ ผลงานด้านการแสดง ผลงานด้านหนังสือ ตำราเวียนทาง นาฏศิลป์ ผลงานด้านละคร ผลงานด้านการประดิษฐ์ชุดระบำ

2.2.1 ผลงานด้านการแสดง

จากการศึกษาค้นคว้า ผู้วิจัยพบว่า อาจารย์ประทีนมีความสนใจและชอบงานด้าน นาฏศิลป์ มาตั้งแต่เยาว์วัย ดังคำกล่าวในการสัมภาษณ์ดังนี้ "แม้รู้สึกดีใจมาก เมื่อได้มี โอกาสเข้าเรียนในโรงเรียนนาฏศิลป์ เนื่องจากได้ติดตามมารดาไปดูละครหลวงวิจิตรวาทการอยู่ บ่อยครั้ง รู้สึกชื่นชอบอยากจะทำบ้าง"⁶ จากคำกล่าวข้างดังกล่าว ผู้วิจัยตั้งข้อสันนิษฐานว่า น่าจะปัจจัยหนึ่งซึ่งเป็นแรงจูงใจแสดงให้เห็นถึงความสนใจในงานด้านนาฏศิลป์อย่างจริงจัง จนถึงขั้นลาออกจากโรงเรียนสามัญในระดับมัธยมศึกษาปีที่ 4 และเข้าศึกษาต่อในโรงเรียน นาฏศิลป์

ในบทนี้ผู้วิจัยจะกล่าวถึงประวัติการศึกษาในโรงเรียนนาฏศิลป์ของอาจารย์ ประทีนไว้ในงานวิจัยนี้ด้วย ทั้งนี้เนื่องจากมีบุคคลสำคัญทางด้านนาฏศิลป์หลายท่านด้วยกัน ซึ่งมีส่วนในการผลักดันให้ชีวิตของอาจารย์ประทีนมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักในฐานะนักแสดงคน หนึ่งและต่อมาได้นำเอาความรู้ที่ได้รับการถ่ายทอดจากครูมาประยุกต์ ปรับปรุงสร้างสรรค์ชุด ระบำขึ้นมากมาย ตลอดจนพัฒนาความรู้ในเชิงปฏิบัติมาเป็นเชิงวิชาการ โดยเขียนตำราขึ้นดัง ได้กล่าวไว้ข้างต้น

ประมาณปีพุทธศักราช 2485 เป็นช่วงเริ่มต้นการเข้าศึกษาต่อที่โรงเรียนนาฏศิลป์ เป็นปีแรก โดยมีพลโทหลวงวิจิตรวาทการ ดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมศิลปากรเป็นปีสุดท้าย

⁶ ประทีน พวงสำลี, สัมภาษณ์. 14 มกราคม 2542.

⁷ ขณะนั้นเปลี่ยนชื่อโรงเรียนใหม่ว่า โรงเรียนสังคีตศิลป์ สังกัดกองการสังคีต ในปี พุทธศักราช 2488 จึงเปลี่ยนชื่อเป็นโรงเรียนนาฏศิลป์ สังกัดกองการสังคีต

(ท่านดำรงตำแหน่งอธิบดีคนแรก ตั้งแต่ปี 2477 - 2485) โดยมีคุณหญิงประภาพรณ วิจิตร วาทการ ดำรงตำแหน่งอาจารย์ใหญ่ โดยมีเพื่อนร่วมรุ่นหลายท่านด้วย เช่น อาจารย์สุวรรณีย์ ชลาณุเคราะห์ ศิลปินแห่งชาติ สาขานาฏศิลป์ละครรำ ประจำปีพุทธศักราช 2533 อาจารย์ อนงค์ นาคสวัสดิ์ อาจารย์กาญจณี ไชจนเสถียร อาจารย์นภา หวังในธรรม เป็นต้น

จากการศึกษาผู้วิจัยพบว่า ชีวิตการเรียนในโรงเรียนนาฏศิลป์ช่วงแรกๆ ของอาจารย์ ประทินไม่มีบทบาทโดดเด่นมากนัก อาจารย์ได้มีโอกาสแสดงเป็นนักร้องหมู่ประกอบระบำ แสดงเป็นตัวมั่งกรในชุดญวนรำกระถาง ทั้งนี้ผู้วิจัยสันนิษฐานการที่ไม่ได้รับการคัดเลือกให้ แสดงชุดระบำหรือรำประกอบเพลงประเภทสวยงาม ทั้งนี้เนื่องจากอาจารย์ประทินมีปานดำครึ่ง หน้าซีกซ้าย ตามแขนและลำตัว

วิถีชีวิตของการเป็นนักแสดงเริ่มบังเกิดขึ้นเมื่อสมเด็จพระบรมวงศ์เธอพระองค์เจ้าภาณุพันธุ์ยุคล (พระองค์ชายใหญ่) รัชการดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมศิลปากร โดยมีอาจารย์ชุมศิริ สิทธิพงษ์ เป็นอาจารย์ใหญ่ พระองค์ชายใหญ่ ทรงประทานสอนวิชาหลักนาฏศิลป์สากล และ ทรงประทานสอนการแต่งหน้าละคร ในการเรียนครั้งนั้นเมื่อถึงเวลาสอบอาจารย์ประทิน สามารถสอบแต่งหน้าได้ที่ 1 ของชั้น^๖ อาจารย์สุวรรณีย์เล่าว่า ปีนั้นพระบรมวงศ์เธอพระองค์ เจ้าภาณุพันธุ์ยุคล (พระองค์ชายใหญ่) ทรงประทานสอนวิชาหลักนาฏศิลป์สากล ซึ่งทรง ประทานการสอนวิชาการแต่งหน้า, ความรู้สึกของตัวละคร, นาฏศิลป์สากล เปรียบเทียบกับ นาฏศิลป์ไทย วิชาการแต่งหน้านั้น "ทีนจะแต่งหน้าเก่งที่สุดในห้อง แต่งหน้าคนแกกก็จะดูแก่ไป เลย แต่งแผลเหวอะหวะ สมจริงสมจังมาก พระองค์ชายใหญ่เอ็นดูทีนมาก ทรงรับสั่งให้ อาจารย์อัมพ สัจกุล คัดเลือกทีน ออกแสดงบ้าง ในครั้งนั้นทีนจึงได้มีโอกาสแสดงชุดระบำ พิณเทียน การที่ทีนสามารถแต่งหน้าปกปิดริ้วรอยของปานได้แนบเนียนมาก ต่อมาได้รับการ คัดเลือกให้แสดงเป็นตัวระบำซีกหลายครั้ง"

ประมาณปีพุทธศักราช 2494 อาจารย์ธนิศ อยู่โพธิ์ ดำรงตำแหน่งหัวหน้าของกอง การสังคีต ได้ฟื้นฟูการแสดงละครรำ เรื่องแรกคืออิเหนา จัดแสดงตอน ตัดดอกไม้อายุกฤษ และตอนใช้บัน แสดงที่โรงละครศิลปากร หลังเก่าข้างพระที่นั่งศิวโมกษิมาน อาจารย์ประทิน เป็นนักแสดงอีกท่านหนึ่งที่ได้รับการคัดเลือกให้แสดงละครเป็นครั้งแรกในบทบาทของประสัน ตาพี่เลี้ยงใหญ่ของอิเหนา โดยมีครูสุภลักษณ์ ภทรนาวิก เป็นผู้ฝึกซ้อมให้อาจารย์ประทินเล่าว่า

^๖ สุวรรณีย์ ชลาณุเคราะห์ ศิลปินแห่งชาติ สาขานาฏศิลป์ละครรำ ปีพุทธศักราช 2533. (สัมภาษณ์ 19 สิงหาคม 2542.)

"เนื่องจากยังมีประสบการณ์น้อย พอลงมือซ้อมไปได้สักสองสามวัน ก็ถูกปลดลงมาเป็นตัวเสนา ครูศุภลักษณ์ จึงให้รุ่นพี่คือ คุณครูเจริญจิต ภัทรเสวี แสดงเป็นประสันตาแทนอยู่หลายรอบจนคุณครูเจริญจิตสงสาร จึงได้ลาป่วยตนเองจึงทำหน้าที่แสดงแทน ปรากฏว่าสามารถแสดงได้เป็นที่พอใจของครูและได้รับการมอบหมายให้แสดงเป็นตัวประสันตาได้จนจบฤดูกาลแสดงครั้งนั้น⁷ แนวแห่งความเจริญรุ่งเรืองที่สุดในชีวิตของการเป็นนักแสดงของอาจารย์ประทินบังเกิดขึ้นเมื่อท่านอธิบดี ธนิต อยู่โพธิ์ ได้เรียนเชิญหม่อมแก้ว สนิทวงศ์เสนี (คำเรียกในปัจจุบันคือ ท่านผู้หญิงแก้ว สนิทวงศ์เสนี ศิลปินแห่งชาติ) มาเป็นอาจารย์พิเศษตำแหน่งผู้เชี่ยวชาญด้านนาฏศิลป์ไทย ในครั้งนั้นชื่อเสียงของอาจารย์ประทินเริ่มเป็นที่รู้จักของหม่อมอาจารย์ ท่านจึงได้คัดเลือกให้อาจารย์ประทินแสดงเป็นท้าวสุทัศน์นุราช จากละครเรื่องสุวรรณหงส์ โดยมีครูสองชาติ ชื่นศิริเป็นผู้ฝึกซ้อมให้ หลังจากนั้นอาจารย์ประทินจึงได้รับการคัดเลือกให้แสดงอีกหลายครั้งโดยเฉพาะบทพ่อ บทพระเจ้าแผ่นดิน⁸ อาจารย์กล่าวว่า "บทพ่อ บทพระเจ้าแผ่นดิน ไม่มีใครเกินทิน ได้เด็ดขาดในยุคนั้น ทินมีรูปร่างลักษณะสง่า สมเป็นพระเจ้าแผ่นดิน เป็นพ่อ มีอยู่ครั้งหนึ่ง เล่นเรื่องขุนช้างขุนแผนตอนพลายเพชรพลายบัวออกศึก ตนเองและทินได้รับการคัดเลือกให้แสดงเป็นหลวงต่างใจทั้งคู่สลับกันคนละครอบ เมาจับมือสัญญากันว่าเจ้าพ่อเขาตกถ้าผู้ชมชื่นชมบทบาทของผู้แสดงชุดใด ต้องไม่มีความเสียใจกัน ในที่สุดท่านอธิบดี ธนิต อยู่โพธิ์ เลือกให้ทินรับบทเป็นหลวงต่างใจคนเดียว"

บทบาทการแสดง

บทบาทที่อาจารย์ประทินได้รับการคัดเลือกให้แสดงจากการสัมภาษณ์อาจารย์ประทินและอาจารย์สุวรรณณี ชลานุเคราะห์ สามารถรวบรวมได้ดังนี้

1. แสดงเป็นพระเจ้าโกสัมพี จากละครเรื่อง เจ้าหญิงกรรมจักร์
2. แสดงเป็นท้าวทงมัตเสน จากละครคำกลอน เรื่อง สาวีตรี
3. แสดงเป็น แสนคำแมน ทหารเอก จากละครเรื่อง พญาผานอง

⁷ประทิน พวงสำลี, สัมภาษณ์ 17 สิงหาคม 2542

⁸ลูกศิษย์จะเรียกหม่อมแก้ว สนิทวงศ์เสนีว่า หม่อมอาจารย์

⁹สุวรรณณี ชลานุเคราะห์, สัมภาษณ์ 19 สิงหาคม 2542

4. แสดงเป็นหลวงต่างใจตอนปลอมเป็นพม่า จากละครเสภาเรื่อง ขุนช้างขุนแผน ตอนหลายเพชร หลายบังออกศึก
5. โขนแสดงเป็นฤๅษี ตอนสีดาหาย
6. แสดงเป็นขุนแผน ตอนพระไวยแตกทัพ จากละครเรื่องขุนช้างขุนแผน
7. แสดงเป็นท้าวสามล ตอนหาเนื้อหาปลา จากละครนอกเรื่อง สังข์ทอง
8. แสดงเป็นประสันตา พี่เลี้ยงใหญ่ของอิเหนา จากละครในเรื่องอิเหนา ตอนตัดดอกไม้ขายกฤษณะและดอกไม้บน
9. แสดงเป็นท้าวพิษณุกร จากละครพันทางเรื่องพระลอ
10. แสดงเป็นปู่เจ้าสมิงพิมาย จากละครพันทางเรื่องพระลอ
11. แสดงเป็นพระเจ้าฝรั่งมังฆ้อง ตอนสมิงพระรามอาสา จากละครพันทางเรื่อง ราชาริธา^๑

อาจารย์สุวรรณณีกล่าวว่า "ทุกเรื่องที่ทินแสดง ตนเองจะแสดงด้วยทุกครั้ง เช่น ทินแสดงเป็น ประสันตา ตนเองจะแสดงเป็นอิเหนา ทินแสดงเป็นท้าวพิษณุกร ตนจะแสดงเป็นพระลอ ทินแสดงเป็นพระฤๅษี ตนจะแสดงเป็นพระราม ทินเป็นขุนแผน ตนจะแสดงเป็นพระไวย ทินแสดงเป็นทหารเอกแสนคำแมน ตนจะแสดงเป็นพญาผานอง เป็นต้น บทบาทของหลวงต่างใจตอนปลอมเป็นพม่าและบทบาทของพระเจ้าฝรั่งมังฆ้องที่ทินแสดง สร้างชื่อเสียงเป็นที่รู้จักของผู้ชมละครในสมัยนั้น ลีลาการสายไหล่ กตเมื่อดต่างๆ ทินได้รับจากหม่อมอาจารย์มาเยอะ หม่อมอาจารย์เป็นผู้ควบคุมการฝึกซ้อม เรื่องการประดิษฐ์ท่า การใส่อารมณ์ โกะโก้ ไม่มีใครเกินหม่อมอาจารย์ ทั้งนี้เนื่องจากท่านได้เดินทางไปต่างประเทศบ่อย ได้เห็นอะไรใหม่ ๆ มากมาย คิดปรับปรุงได้เด็ดขาดจริง ๆ ทินคงได้รับส่วนนี้จากหม่อมอาจารย์ไปบ้าง" สำหรับบทบาทของพระเจ้าฝรั่งมังฆ้องที่สร้างชื่อเสียงให้กับอาจารย์ประทีน ผู้วิจัยพบว่าหลังจากที่อาจารย์ประทีนย้ายมารับราชการที่วิทยาลัยครูสวนสุนันทาแล้ว ทางกรมศิลปากรยังได้เชิญให้อาจารย์ประทีนไปร่วมแสดงอีก 2 ครั้ง ครั้งแรก ในงานมหัศจรรย์กรรม 8 เรื่อง ในปีพุทธศักราช 2526 และครั้งที่ 2 เมื่อวันที่ 17 มิถุนายน พุทธศักราช 2541 งานวันศาสตราจารย์ ดร.มนตรี ตรีโมท ซึ่งในครั้งหลังผู้วิจัยได้มีโอกาสติดตามไปชมการแสดงด้วย เฉพาะตัวและทุนธรรมชาติของตนเองแล้ว อาจารย์ประทีนยังมีครูเป็นผู้ที่อยู่เบื้องหลังความสำเร็จ คอยให้กำลังใจ ส่งเสริมและสนับสนุน ซึ่งผู้วิจัยรวบรวมได้ดังนี้

^๑ สุวรรณณี ชลานูเคราะห์, สัมภาษณ์. 17 สิงหาคม 2542

ผู้ให้การสนับสนุน

จากการที่อาจารย์ประทีน ได้รับการคัดเลือกให้รับบทแสดงเด่น ๆ หลายครั้ง ดังได้กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยตั้งข้อสมมติฐานว่า นอกจากจะเป็นการแสดงให้เห็นถึงความสามารถเฉพาะตัวและทุนธรรมชาติของตนเองแล้ว อาจารย์ประทีนยังมีคุณเป็นผู้ที่อยู่เบื้องหลังความสำเร็จ คอยให้กำลังใจ ส่งเสริมและสนับสนุน ซึ่งผู้วิจัยรวบรวมได้ดังนี้

1. พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าภาณุพันธุ์ยุคล (พระองค์ชายใหญ่ พระองค์ท่าน ประธานสอนวิชาหลักนาฏศิลป์สากล, วิชาแต่งหน้า, ความรู้สี่ของตัวละคร นาฏศิลป์เปรียบเทียบ วิชาขาบซึ่งในบทละคร พระองค์ท่าน ได้นำกลอนภาษาอังกฤษจากหนังสือ The Golden Treasury มาแปลให้นักเรียนฟังที่ละครวง อาจารย์ประทีนกล่าวว่า " เนื่องจากตนเองมีประสบการณ์ด้านภาษาอังกฤษได้เรียนพิเศษเพิ่มเติม รู้สึกชอบมาก ได้พยายามถอดมาเป็นกลอนภาษาไทย เมื่อคุณหญิงนิลวรรณ ปิ่นทอง บรรณาธิการหนังสือพิมพ์สตรีสารให้หนังสือเล่มดังกล่าว ตนเองได้แปลลงหนังสือพิมพ์สตรีสารและศรีสัปดาห์เรื่อยมา การเรียนบทกลอนภาษาอังกฤษจากพระองค์ชายใหญ่ ต่อมาจึงเป็นแรงบันดาลใจอีกอย่างหนึ่ง ต่อผลงานการเขียนบทละคร จนสามารถนำมาผสมผสานวิชานาฏศิลป์ไทยกับวิชาภาษาอังกฤษ และได้นำมาประยุกต์ใช้ เมื่อมารับราชการที่วิทยาลัยครูจันทระเกษม โดยได้แต่งบทกลอนขึ้นเป็นอังกฤษ

2. ครูสุภลักษณ์ ภัทธนาวิก (หม่อมครูต่วน) หม่อมครูต่วน ซึ่งอดีตเป็นศิลปินสำนัก พระยาเทเวศร์วงศ์วิวัฒน์ ผู้ซึ่งฝึกซ้อมบทประพันธ์ที่เลี้ยงใหญ่ของอิเหนา

3. ครูผัน โมรากุล ครูผัน เป็นศิลปินสำนักเจ้าคุณพระประยูรวงศ์ มีความสามารถด้านละครพระ ท่านได้ช่วยฝึกซ้อมบทศกัณฐ์แปลงเป็นฤาษีแดงในตอนลักนางสีดา อาจารย์ประทีนได้แสดงบทบาทดังกล่าวเมื่อครั้งไปเผยแพร่วัฒนธรรมไทย ณ ประเทศพม่า ในปีพุทธศักราช 2498

4. ครูมัลลีย์ คงประภักดิ์ (ย่าหมั่น) ครูมัลลีย์ เป็นศิลปิน สำนักวังเจ้าขาวของพระองค์เจ้าวิชิรวงศ์ มีความสามารถด้านละครพระ

5. ครูอุดม ยมะคุปต์ ซึ่งเป็นครูสอนในชั้นเรียน

6. ครูเจริญจิต ภัทธเสวี ครูเจริญจิต เป็นรุ่นพี่ซึ่งให้กำลังใจและเปิดโอกาสให้ อาจารย์ประทีนแสดงเป็นประสันดา

7. ครูสองชาติ ชื่นศิริ ครูสองชาติเป็นครูพระ เมื่อครั้งที่อาจารย์ประทีนได้รับการคัดเลือกจากหม่อมอาจารย์ ให้รับบททำวสุทัศน์นราษ ในละครเรื่องสุวรรณหงส์ ครูสองชาติเป็นครูผู้ฝึกฝนจนสามารถออกแสดงได้

8. ท่านผู้หญิงแก้ว สนิทวงศ์เสนี ท่านผู้หญิงแก้ว เป็นครูที่อาจารย์ประทีนได้มีโอกาสใกล้ชิดมากที่สุดท่านหนึ่ง¹⁰ "หม่อมอาจารย์ได้ถ่ายทอดลีลาท่ารำต่าง ๆ ให้อย่างละเอียด สอนแบบตัวต่อตัวถึงขนาดให้ไปนอนค้างที่บ้าน และพูดกับหม่อมเจ้าหญิง พูนพิสมัย และหม่อมเจ้าหญิง พัฒนายุ ดิสกุล ซึ่งทั้งสองพระองค์ได้รับเชิญให้มาเป็นที่ปรึกษาด้านอาภรณ์ว่า มันทำเหมือนฉันนะ" คำของครูนั้น ตนเองถือว่าเป็นพรอันประเสริฐที่สุดในชีวิต อาจารย์ประทีน ได้รับการถ่ายทอดลีลา ท่ารำต่าง ๆ โดยเฉพาะการรำออกภาษาในบทบาทของพระเจ้าฝรั่งมังฆ้อง ลีลาการสายไหล่ การเล่นตัว กลเม็ดการออกท่ารำจากท่านผู้หญิงแก้ว สนิทวงศ์เสนี จากภูมิลำเนาทั้งหมดของอาจารย์ประทีนจากการที่อาจารย์ประทีนมีฝีมือในการรำและมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จัก ทั้งนี้ผู้วิจัยมีข้อสังเกตดังนี้

1. อาจารย์ประทีน มีครูดีที่ให้ความสนใจและคอยสนับสนุน ถ่ายทอดกลเม็ดต่าง ๆ ให้อย่างใกล้ชิด ชนิดตัวต่อตัว ดังเช่น ท่านผู้หญิงแก้ว สนิทวงศ์เสนี (อ้างถึง ขนาดกิจพันธ์ สัมภาษณ์ ครูเฉลย สุชะวนิช, คุณหญิงแก้ว สนิทวงศ์เสนี อาคม สายคม, 2525 ในวิทยานิพนธ์ เรื่อง พัฒนาการของการศึกษาวิชาศิลปะนาฏศิลป์ไทยในประเทศไทย การสอนตัวต่อตัวนั้น เป็นเทคนิคการสอนที่ปรากฏว่าใช้มาตั้งแต่ยุคแรก การสอนตัวต่อตัวนั้นครูผู้สอนจะใช้ในการฝึกหัดลูกศิษย์ที่จะต้องแสดงบทบาทตัวละครเป็นตัวละครของเรื่อง แต่ลูกศิษย์ยังขาดลีลาในการรำ อาจจะไม่สามารถจดจำท่ารำได้หมด หรืออาจจะรำไม่คงตามถูกใจครู ครูก็จะให้มารำต่อหน้า ตัวต่อตัวเป็นกรณีพิเศษ ครูจะทุ่มเททุกสิ่งทุกอย่างให้ศิษย์ได้ดีที่สุด จะเห็นได้จากบางครั้งในเวลาออกแสดง ครูจะมตตาเอาของมีค่ามาตบแต่งให้ หรือเอาไปส่งสอนเป็นการส่วนตัวบ้าง ให้ศิษย์อยู่หลับนอนด้วย)

2. อาจารย์ประทีน มีใจรักงานด้านนาฏศิลป์ เป็นทุนธรรมชาติอยู่แล้ว ดังได้กล่าวมาข้างต้น เมื่อมีผู้สนใจส่งเสริมให้อย่างจริงจังก็พยายามในการฝึกหัดสังเกต ท่าทางลีลา ความคงตามตลอดจนกลเม็ดในการรำต่าง ๆ จนสามารถเข้าด้วยบทบาทนั้น ดังคำกล่าวของอาจารย์สุวรรณณี ชลาบุรณะห์ ซึ่งผู้วิจัยได้นำมาสัมภาษณ์ดังนี้ "ทินเป็นคนไขว่คว้าหาความรู้เก่งจะทำอะไรก็ทำได้ทุกอย่าง ในขณะที่คนอื่นมีความสามารถในด้านนาฏศิลป์อย่างเดียว ทินมีความพิเศษเหนือคนอื่น ฝึกเขียนบทละครจากท่านธนิธ อยู่โพธิ์ ท่านอาจารย์

¹⁰ประทีน พวงสำลี, สัมภาษณ์ 3 กรกฎาคม 2542

มนตรี ตราโมท จนสามารถเขียนละครได้มากมาย ทินเล่นเปียโนได้ พิมพ์ดีดได้ มีความรู้ด้านภาษาอังกฤษ ทินเก่งภาษาอังกฤษที่สุดในห้อง ทินเป็นครูคนแรกในยุคนั้นที่สามารถรวบรวมกระบวนการร่ำมาเขียนเป็นตำราและสอนเป็นทฤษฎีนาฏศิลป์ ทินจะให้ตนเองร่ำเป็นแบบ แล้วทินจะเก็บรายละเอียดจดบันทึกเป็นขั้นตอน แม้กระทั่งการคิดประดิษฐ์ระบำยูดาหวัน ทินเห็นว่าตนเองไปอินเดียมา ก็ให้สาธิตทำนาฏศิลป์อินเดียเพื่อนำไปใช้ในกระบวนการร่ำบางท่า"

2.2.2 ผลงานด้านหนังสือ ตำราเรียนทางนาฏศิลป์

จากการศึกษาพบว่า นอกจากอาจารย์ประทีน จะเป็นนักแสดงที่มีชื่อเสียงของกรมศิลปากร และครูสอนนาฏศิลป์แล้ว อาจารย์ประทีนเป็นผู้ที่รักการเรียนมีความใฝ่รู้อยู่ตลอดเวลา ดังจะเห็นได้จากชีวประวัติในวัยเยาว์ ในวัยเด็กกำลังศึกษาอยู่ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 อาจารย์ชอบและสนใจที่เรียนภาษาอังกฤษ โดยได้รับการสนับสนุนจากมารดาให้เรียนพิเศษในเวลาตอนเย็นจนทำให้อาจารย์เป็นคนรักภาษาอังกฤษ เมื่อโตขึ้นก็พยายามเรียนพิเศษอังกฤษเรื่อยมา ทั้งสถานสอนภาษา เอ.ยู.เอ. วังสราญรมย์ และตามบ้านฝรั่ง ความรู้ภาษาอังกฤษจึงอยู่ในเกณฑ์ดี และเคยเรียนได้คะแนนสูงที่สุดขณะอยู่ชั้นกลางปีที่ 3 จนได้รับรางวัลหนังสือตำราไวยากรณ์ภาษาอังกฤษมา 1 เล่ม¹¹ จากอาจารย์คุณหญิงเต็มสิริ บุญยสิงห์ อาจารย์ผู้สอนในขณะนั้น

ผู้วิจัยพบว่าความใฝ่รู้ของอาจารย์ประทีน ซึ่งมีมาตั้งแต่วัยเด็กเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ อาจารย์ประทีนเป็นบุคคลหนึ่งที่มีความสามารถหลากหลายนอกเหนือไปจากความสามารถในด้านนาฏศิลป์ดังจะเห็นได้จาก อาจารย์สามารถสอบเข้าศึกษาวิชาภาษาอังกฤษเป็นวิชาเอกจนสำเร็จการศึกษาถึงขั้นระดับปริญญาตรี และได้รับการยอมรับให้สอนวิชาภาษาอังกฤษให้กับนักศึกษาเอกอังกฤษ ในขณะที่รับราชการที่วิทยาลัยครูจันทระเกษม หรือแม้กระทั่งในปัจจุบันนี้ อาจารย์ประทีนยังได้รับการมอบหมายให้สอนวิชาภาษาอังกฤษให้กับนักเรียนระดับประถมศึกษา ณ โรงเรียนสีวลี นับว่าอาจารย์ประทีนเป็นผู้ที่มีความคิดสร้างสรรค์ในเชิงวิชาการอย่างสูง ดังจะเห็นได้จากการนำประสบการณ์จริงจากการสอนนาฏศิลป์มาเขียนเป็นตำราวิชาการ เพื่อเป็นประโยชน์แก่ผู้ที่สนใจ ซึ่งในช่วงเวลานั้นผู้วิจัยพบว่า มีผู้เขียนตำราเกี่ยวกับนาฏศิลป์น้อยมาก จึงนับได้ว่าอาจารย์ประทีนเป็นผู้ที่ทำคุณประโยชน์ให้แก่วงการนาฏศิลป์ไทยอย่างแท้จริง ผลงานที่อาจารย์ได้เขียนขึ้นผู้วิจัยรวบรวมได้ดังนี้

¹¹ประทีน พวงสำลี, สัมภาษณ์, 3 มิถุนายน 2541

1. หลักนาฏศิลป์

เป็นผลงานทางวิชาการชิ้นแรกของอาจารย์ประทีน ซึ่งได้จัดพิมพ์ขึ้นพร้อมกัน หนังสืออธิบายทำนาฏศิลป์ชุดระบำ รำ ฟ้อน เมื่อปีพุทธศักราช 2506 ความยาว 167 หน้า ผลงานด้านวิชาการชิ้นแรกที่อาจารย์เขียนไว้ได้รับความนิยมเป็นอย่างมาก ผู้วิจัยพบว่า ในปีพุทธศักราช 2509 ได้มีการจัดพิมพ์ขึ้นอีกครั้ง เนื้อหาเกี่ยวกับความหมายของนาฏศิลป์เบื้องต้น ความสำคัญและประโยชน์ของการเวียน หลักการจัดการแสดง วิธีสอนนาฏศิลป์ การสอนนาฏศิลป์สำหรับเด็กเล็ก การละคร เป็นต้น ผู้วิจัยพบว่า ในหนังสือมีภาพประกอบเป็นภาพสี ชาว-ดำ มีอาจารย์ประทีน กำลังสาธิตท่ารำ แม่บทใหญ่ร่วมกับครูเจริญจิต ภัทรวลี

2. อธิบายทำนาฏศิลป์ ชุดระบำ รำ ฟ้อน

จัดพิมพ์ขึ้นในปีพุทธศักราช 2506 มีความยาว 112 หน้า เนื้อหาข้างในจะเป็น คำอธิบายประกอบภาพ แม่บทเล็ก รำเพลงช้า - เพลงเร็ว, รำต้นวรมะขลุ่ย รำอุยฉายพาหมัน ระบำชวา รำวงมาตรฐาน

3. กิจกรรมร้องรำประกอบการสอนวิธีสอนเด็กเล็ก เพลงไพเราะในหลักสูตร

จัดพิมพ์ขึ้น ปีพุทธศักราช 2514 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นอนุสรณ์ เนื่องในงานฌาปนกิจศพ นายชิต พงษ์สำลี (บิดา) มีความยาว 116 หน้า เนื้อหาเกี่ยวกับกิจกรรม ร้องรำประกอบการสอน การนำเพลงมาประกอบการสอนให้สัมพันธ์กับวิชาต่าง ๆ และวิธีสอน ร้องรำสำหรับเด็กเล็ก แนะนำการประดิษฐ์ท่ารำต้นชุดเล็ก ๆ หนังสือเล่มนี้ได้รับความนิยมอย่างมาก ผู้วิจัยพบว่า ได้มีการจัดพิมพ์จำหน่ายในราคาเล่มละ 15 บาท ในปีพุทธศักราช 2515

4. เกียรตินาฏศิลป์ปกิณกะการละคร

จัดพิมพ์ขึ้นในปีพุทธศักราช 2516 ซึ่งหนังสือเล่มนี้พบว่าได้จัดทำขึ้นในช่วงที่ อาจารย์ให้การอบรมสมาชิก อ.ศ.ร. ระดับวิชาเอกนาฏศิลป์ เนื้อหามุ่งหมายการเรียนวิชาการ ละคร ละครในโรงเวียน หลักวาทศิลป์ เทคนิคของละครวิทยุ ละครโทรทัศน์ ละครเวที ภาพยนตร์ แนะนำแนวคิดประดิษฐ์ท่ารำชุดง่าย ๆ วิธีสอนนาฏศิลป์ตามลำดับขั้น

5. คู่มือชุดระบำ รำ ฟ้อน

จัดพิมพ์ขึ้นในปีพุทธศักราช 2518 มีความยาว 108 หน้า โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อช่วยความจำสำหรับผู้ที่ได้รับการฝึกชุดระบำต่างๆ และเพื่อเป็นแนวทางในการประกอบท่า รำ เนื้อหาจะอธิบายท่ารำ การแปรแถว การแต่งกาย ไว้ทั้งหมด 13 เพลง ได้แก่ เพลงระบำ

ร่วม รำพัดข้าว รำอาวุธ ระบายุดาหวัน ระบายาพาทมณโโต ระบายานพัตันน์ รำลอยพะประที่ป
พ็อนเสียงเทียน พ็อนเงี้ยว สร้อยแสงแดง ระบาย่าไก่อ

6. คู่มือการสอนนาฏศิลป์ระดับมัธยมของกรมวิชาการ

7. ลานกวี

8. นิทานและบทละครสำหรับเด็ก

9. ละครหุ่น

10. ลิเกอังกฤษ

11. บทละครและละครพูด

12. คู่มือพ็อนรำ กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ

13. ตำราประกอบการศึกษานาฏศิลป์ เล่ม 1 เล่ม 2 ให้กับภาควิชาศิลปะ
การละคร มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ผลงานทางวิชาการของอาจารย์ประทีน ดังที่ได้กล่าวมา
นี้ อาจารย์ประทีนได้จัดทำเป็นรูปเล่มและพิมพ์ออกจำหน่าย นอกจากนั้นยังมีเอกสารทางวิชา
การอื่นๆ อีกเช่น อธิบายชุดรำไทยเป็นภาษาอังกฤษ กิจกรรมสร้างละคร นาฏ 322 วิธี
ประดิษฐ์ทำรำเดิน นาฏ 2663220 หลักสูตรประพันธ์นาฏ 2662702 หลักการสอนร้องรำเด็ก
เล็ก บทความเรื่อง "เมื่อครูนาฏศิลป์สอนภาษาอังกฤษ (ลงในวารสารปริทัศน์สวนสุนันทา) บท
ความเรื่อง "นาฏศิลป์ไทยคือหน้าตาของไทย" (ที่มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต) ผู้วิจัยพบว่า
ตำราทางวิชาการด้านเอกสารบางเล่มที่อาจารย์ประทีนเขียนไว้ ผู้ที่เกี่ยวข้องกับงานนาฏศิลป์
ได้ใช้เป็นคู่มือสอบ อ้างอิงทำยบรรณานุกรม ผู้วิจัยตั้งข้อสันนิษฐานว่าตำราบางเล่มซึ่งมีอายุถึง
36 ปี ผ่านมาแล้ว ช่วงเวลาดังกล่าว มีผู้เขียนตำรานาฏศิลป์น้อยมาก ฉะนั้นจะเป็น
ปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ตำราที่อาจารย์ประทีนเขียนขึ้นได้รับความนิยมในอดีต

2.2.3 ผลงานด้านละคร

จากการศึกษาพบว่า ขณะที่อาจารย์ประทีนเป็นนักเรียนในโรงเรียนนาฏศิลป์โดยมี
คุณหญิงชื่น ศิลปบรรเลงเป็นครูประจำชั้น เมื่อมีการจัดแสดงละครปิดภาคเรียนอาจารย์ประทีน
ได้มีโอกาสช่วยเขียนบทละคร เรื่องเจ้าหญิงสุวรรณ ในขณะเดียวกันเมื่อรับราชการอยู่ที่กรม
ศิลปากร อาจารย์ประทีนได้มีโอกาสศึกษางานด้านละครจากท่านอธิบดี ธนิต อยู่โพธิ์
อาจารย์ ดร.มนตรี ตราโมท และได้พัฒนาฝีมือจนถึงขั้นได้รับมอบหมายให้เขียนบทละครเวที
ให้กับโรงเรียนนาฏศิลป์แสดงในวันปิดภาค เขียนบทละครประวัติศาสตร์ ให้กับโรงเรียน
นาฏศิลป์ แสดงออกอากาศทางสถานีวิทยุกรมประชาสัมพันธ์ และสถานีวิทยุศึกษาเป็นประจำ
ทุกเดือน ละครวิทยุ ให้กับคณะศรีทองของคุณหญิงชื่น และคณะพรณศวีร์ของตนเอง ชื่อว่า

คณะ พชรนศจิริ ต่อมาได้ยกเลิกไป การเขียนบทละครอาจารย์ประทีนกล่าวว่า "ตนเองมีธรรมชาติอยู่บ้างชอบและสนใจวินิพนธ์อยู่บ้าง ชอบศึกษาค้นคว้าตำราต่างๆ และที่สำคัญที่สุดคือได้ ครูดีได้เรียนวิชาภาษาไทยกับอาจารย์เปลื้อง นคร คำฉันท์กาพย์ กลอน ต่าง ๆ จะท่อง ได้หมด เมื่อรับราชการที่กรมศิลปากร ก็ได้มีโอกาสช่วยงานละคร เขียนบทละครให้กับท่านอธิบดี ธนิต อยู่โพธิ์ อาจารย์ ดร.มนตรี ตราโมท" จากประสบการณ์ดังกล่าว ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่า เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้อาจารย์ประทีนได้มีโอกาสฝึกฝนบ่อยครั้ง จนสามารถเขียนบทละครได้เช่น ในปีพุทธศักราช 2494 เขียนเรื่องสั้นประกวดลงในหนังสือสตรีสาร เรื่องโลกบริสุทธิ์ ใช้นามปากกาว่า "สิริเสया" จนได้รับรางวัลที่ 1 ปีพุทธศักราช 2499 เขียนบทละครให้กับโรงเรียนนาฏศิลป์เรื่อง สมเด็จพระนางสุริโยทัย" พุทธศักราช 2499 เขียนบทละครพันทางเรื่อง พญาผานององค์ที่ 1 เสียเมือง โดยมีศาสตราจารย์ ดร.มนตรี ตราโมท เป็นผู้จัดแบ่งองค์และประกอบเพลง ท่านผู้หญิงแล้ว สนิทวงศ์เสนี ควบคุมและฝึกซ้อมการแสดง

การที่อาจารย์ประทีนเป็นคนใฝ่รู้ พยายามศึกษาฝึกฝนเพิ่มเติมเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้อาจารย์ประทีนเป็นครูนาฏศิลป์ที่มีความสามารถหลายๆ ด้าน ดังคำพูดที่กล่าวว่า "ทีนเป็นคนใฝ่รู้ อาจจะเป็นเพราะว่ามีปมด้อย เป็นปานที่หน้า จึงพยายามหาจุดเด่นมาทดแทน เรื่องละครทีนจะสนใจศึกษาคอยช่วยครู คอยถาม จดรายละเอียดต่าง ๆ จนในที่สุดสามารถเขียนบทละครได้เอง ถึงขั้นได้รับการมอบหมายจากครูให้กำกับเวทีละครของโรงเรียน"¹²

จากคำสัมภาษณ์ดังกล่าว ผู้วิจัยได้ค้นพบหลักฐานเมื่อครั้งที่อาจารย์ประทีนรับราชการอยู่ที่กรมศิลปากร เป็นภาพขาวดำ อาจารย์ประทีนนั่งพร้อมผู้ร่วมงาน 4 ท่านด้วยกัน 1 ในนั้นคือ ศาสตราจารย์ ดร.มนตรี ตราโมท ระบุข้างหลังภาพว่า กำลังปรึกษางานละครช่วงปีพุทธศักราช 2497 ผู้วิจัยตั้งสังเกตว่า การที่อาจารย์ประทีนได้มีโอกาสฝึกฝน มีครูดี ทำให้อาจารย์ประทีนได้พัฒนาฝีมือ จนถึงรับเขียนบทละครหลายเรื่องด้วยกัน ตลอดจนพัฒนาความสามารถของตนเอง จนถึงขั้นเขียนตำราทางนาฏศิลป์ในเวลาต่อมา ผลงานละครที่

¹² บทละครดังกล่าวผู้วิจัยได้ค้นพบเป็นรูปเล่มของหนังสือ ชื่อเรื่องว่า นิทานประวัติศาสตร์ ประกอบสังคีต เรื่อง สมเด็จพระนางสุริโยทัย พจนฯ จอมพล ป.พิบูลสงคราม และท่านผู้หญิงฉลวยฉัตร พิบูลสงคราม โปรดให้พิมพ์แจกจ่ายเป็นธรรมวิทายาทาน พุทธศักราช 2499 ในรายฉลวยฉัตรได้ระบุชื่อผู้แสดงและผู้ประพันธ์บทด้วย

¹² สุวรรณี ชลานุเคราะห์ ,สัมภาษณ์ 17 สิงหาคม พุทธศักราช 2542 .

- หุ่นกระบอกคน เรื่อง พระอภัยมณี ตอนสุดสาครตกแหว (วิทยาลัยครูจันทระเกษม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ โรงละครแห่งชาติ สถาบันการศึกษาในกรุงเทพและต่างจังหวัด)

1.2 งานละครวิทยุ

ก. ส่วนราชการ โรงเรียนนาฏศิลป์ กรมศิลปากร

1. แต่งละครประวัติศาสตร์ เป็นตอนแสดงประจำทุกเดือนทางสถานีวิทยุกระจายเสียงกรมประชาสัมพันธ์ เช่น เรื่อง สมเด็จพระสุริโยทัย

2. แต่งละครพุทธศาสนนิยาย คติธรรม และจินตนิยาย (วิทยุกรมประชาสัมพันธ์และวิทยุศึกษา)

- นางสุชาดา	- พระนล
- ปญจาวรา	- โลกบวิสุทธิ์
- วิสาขกุมาร	- สี้อลับ
- กษุทรพุทธกุมาร	- ดอกนาซีซีต
- พระวิกรมมาทิตย์	- หน้าทีหรือความกตัญญู
- สามัคคีเภท	- รักต่างเลือด
- นางนกกระจาบ	- เจ้าหญิงสุวรรณดี

ข. ส่วนตัว แสดงโดยคณะพรพนจิริ์ของตนเอง และคณะศรทองของคณะหญิงชั้นศิลปบรรเลง ทางกรมประชาสัมพันธ์และวิทยุ ร.ค.

- ลานไม้ไผ่ไวย	- คาบเขลย
- ชายวิญญาณ	- ลาก่อนลูกรัก
- เคราะห์บันดาล	- บ้านสวนขวัญ
- เทวีขวัญหาย	- คาบวิวาท
- ผมฆ่าเธอเอง	- ฤทธิ์ละไมบ
- ศรทง	- สวยสลาย
- ลูกสนม	- ความรักของแม่
- มาตามนัด	- ความลับของสัตยา
- ศพที่ห้า	- ฟ้าน้อย
- สัญญามัจจุราช	- แม่กุหลาบไวย
- แม่เลี้ยง	- ชณียา

- หลอกพ่อ
- ทางแยกที่มา
- แก้วฟ้า
- สุภาพบุรุษจำแลง
- พ่อขุนหัว
- บรรจบกัน

1.3. งานละครโทรทัศน์ ออกอากาศทางสถานีวิทยุโทรทัศน์ช่อง 4 บางขุน พหลม

- ดาบเขลย
- ความลับของสัตยา
- แก้วฟ้า
- ศรทอง
- ลูกสนม

สถานีวิทยุโทรทัศน์กองทัพบกช่อง 5

- น้ำตาแห่งความชื่นใจ
- ชีวิตที่เหลือ
- นางสุวิธลา
- ศิลปินบ้าเลือด
- เขาผิดหรือ
- ลาก่อนลูกรัก
- พ่อขุนหัว
- ผมฆ่าเธอเอง
- แต่งให้คณะกันตนา
- แต่งให้คณะกันตนา รายการ 108 ชีวิต
- แต่งให้คณะกันตนา รายการนิยายพื้นบ้าน
- แต่งให้คณะกันตนา และนักศึกษาวิทยาลัยकुสวน
สุนันทาแสดงผลงานของวิชาวิทยุโทรทัศน์
- แต่งให้รายการปฐพีที่รัก
- "
- "
- "

1.4 บทละครสำหรับเด็ก

ผลงานละครสำหรับเด็ก เป็นผลงานอีกชิ้นหนึ่งของอาจารย์ประทีปซึ่งแสดงให้เห็นถึง ความสามารถด้านนาฏศิลป์อีกรูปแบบหนึ่งที่ได้รับการยอมรับจากหน่วยงานต่างๆ เช่น ศูนย์เทคโนโลยีทางการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ ได้มอบหมายให้อาจารย์ประทีป แต่งบท และกำกับการแสดงละครสำหรับเด็ก แสดงทางสถานีโทรทัศน์กองทัพบกช่อง 5 รายการเสาร์ สไมสร ตลอดปีพุทธศักราช 2525 อาจารย์ประทีปได้ฝึกซ้อมและกำกับการแสดงเอง ผู้วิจัย

รวบรวบได้ 10 เรื่อง ซึ่งผู้วิจัยพบว่าเนื้อเรื่องนอกจากจะให้ความบันเทิง สนุกสนานแล้ว ยังมีเนื้อหาสาระสอดแทรกเป็นคติเตือนใจแฝงอยู่ด้วย รวมทั้งมีชุดระบำสำหรับเด็กในละครดังกล่าว ดังนี้

1. นิทานตุ๊กตา เรื่อง กระช้ำสีดา ได้ประดิษฐ์การแสดงชุด ระบำตุ๊กตา
2. ละครเรื่อง ไม่อยากเป็นหงส์ ได้ประดิษฐ์การแสดงชุด ระบำหงส์เหิน ระบำเปิดน้อย
3. ละครเรื่อง พระคุณอุ้มเกล้า ได้ประดิษฐ์การแสดงชุด รำถวายพระพรพระคุณอุ้มเกล้า
4. ละครเรื่อง หมาป่าเจ้าเล่ห์ ได้ประดิษฐ์การแสดงชุด ระบำกระต่าย
5. นิทานตุ๊กตา เรื่อง เทวดากับคนตัดฟัน
6. นิทานตุ๊กตา เรื่อง ตายายปลุกถั่วปลุกงา
7. ละครเรื่อง คนงามสามอย่าง
8. ละครเรื่อง ไครโง
9. ละครเรื่อง เคঁาโม่ง เคঁาแมว
10. นิทานตุ๊กตา เรื่อง ตาอินกับตานา

จากการสัมภาษณ์และค้นคว้าในข้อมูลทางวิชาการ ผู้วิจัยพบว่า อาจารย์ประทีน มีผลงานด้านการเขียนมากมายนอกเหนือไปจากงานละคร อาจารย์ประทีนได้เขียนเรื่องสั้น บทกลอนร่ำ กลอนแปดต่าง ๆ ลงในหนังสือสตรีสาร หนังสือเพลินจิต ศรีสัปดาห์และหนังสือลดนา เช่นเรื่อง แม่กุหลาบโรย กลีบขงโค สัญญามัจจุราช ทางแยกที่มาบรรจบกัน ชายวิญญูณ ศพที่ห้า นัยเนตร์ ชีวิตที่เหลือ เป็นต้น เพลงพิศาลของ P.B. Shelleg สันโดคของ A. Pope โลกมืดของ C. Cibber ฯลฯ เขียนกลอนร่ำ ใช้นแสดงในโอกาสต่าง ๆ เช่น เสด็จพระเกียรติฉัตรราชจอมสยาม (หกสิบชันษา ร.9) มหาราชเจ้าสมภพ, พระแม่เจ้าจอมสยาม, พ่อพระคุณขุนหัว, พระคุณอุ้มเกล้า, เชิญขวัญพระมารดา, เบญจธรรมราชสดุดี, วายชีพพระเกียรติทอง, สันติปิตรภิวัต, สามสิบหกชันษาราศรีเมษ พุ่มเทียนพรราชา, ดาบองศ์, วันอาสาฬหบูชาศรี, สรรเสริญเยชู สมโภชกรุง 200 ปี, ฟ้อนสมรภัก, มิ่งมงคลสยาม, บวงสรวงพระสยามเทวา, กรุงเก่าเกมส์, เพื่อนบ้านสมานมิตร ชาวน่านารัก เป็นต้น แต่งเพลงลงในหนังสือกิจกรรมร้องรำ ประกอบการสอนร้องสอนเด็กเล็ก เพลงไทยในหลักสูตร เช่น เพลงมาชบูชา, เพลงโลกกับดวงจันทร์, เพลงคณะลูกขุนสิบสองคน, เพลง Ch - Sh I - R, เพลง D

and H เพลงเปิดน้อย, เพลงรับอาหาร, เพลงชื่นใจในท้องนา, เพลงภูมิใจไตรรงค์, เพลงนับ, ด้วยความสามารถในด้านการประพันธ์ ทำให้อาจารย์ประทีนได้รับโล่รางวัลประกวดแต่งเพลงประจำสถาบันให้กับวิทยาลัยครูสวนสุนันทา จาก พนฯ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล

2.2.4 ผลงานการประดิษฐ์ระบำ

ผลงานการประดิษฐ์ชุดระบำ นับว่าเป็นผลงานชิ้นเอกของอาจารย์ ซึ่งอาจารย์มีความภาคภูมิใจมากที่สุด ดังคำกล่าวเมื่อครั้งไปบรรยายเรื่อง "นาฏศิลป์ไทย ณ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต ปีพุทธศักราช 2523" ว่า "ตนเองมีความสุขมากที่สุดในชีวิตเมื่อได้คิดประดิษฐ์ชุดระบำ"

ผู้วิจัยพบว่าระบำชุดแรกที่เป็นผลงานการประดิษฐ์ของอาจารย์ประทีน คือ ระบำพม่าสายฝน ในช่วงปีพุทธศักราช 2498 ซึ่งขณะนั้นอาจารย์ประทีนยังรับราชการอยู่ที่โรงเรียนนาฏศิลป์ กรมศิลปากร ได้มีโอกาสเดินทางไปแสดงนาฏศิลป์ไทยในนามกรมศิลปากรที่ประเทศพม่า อาจารย์กล่าวว่า "ขณะนั้นมีเพลงสากลเพลงหนึ่งกำลังเป็นที่นิยมในพม่า เมื่อกลับมาประเทศไทยจึงเกิดแรงบันดาลใจที่จะคิดประดิษฐ์ชุดระบำขึ้น และได้ฝึกซ้อมให้กับนักเรียนโรงเรียนสตรีวชิราวุธในงานปิดภาคของโรงเรียน เมื่อได้รับสอนพิเศษอยู่ด้วย ทั้งนี้ไม่ได้ฝึกซ้อมให้กับนักเรียนโรงเรียนนาฏศิลป์ เนื่องจากต้องสอนตามหลักสูตร"¹³

เพื่อเป็นการเชื่อมโยงลำดับเหตุการณ์เบื้องต้นที่จะนำมาสู่มูลเหตุของการคิดประดิษฐ์ระบำในเวลาต่อมาผู้วิจัยจึงได้เชื่อมโยงกับละครสุนันทา พอสรุปได้ว่า ประมาณปีพุทธศักราช 2493 วิทยาลัยครูสวนสุนันทา (สมัยแรกมีชื่อเรียกว่า โรงเรียนสวนสุนันทาวิทยาลัย ต่อมาในปีพุทธศักราช 2501 กระทรวงศึกษาธิการได้ยกฐานะให้เป็นวิทยาลัยครูสวนสุนันทา และปัจจุบันเรียกว่าสถาบันราชภัฏสวนสุนันทา) ได้จัดแสดงละครประจำปี เรื่องศกุนตลา โดยมีคุณหญิงกรองแก้ว ปทุมมานนท์ เป็นอาจารย์ใหญ่ (ตำแหน่งผู้บริหารขณะนั้น) และอาจารย์บวรเลง ศิลปบวรเลง เป็นอาจารย์ประจำหมวดวิชาดนตรี-นาฏศิลป์ จากการจัดแสดงครั้งแรกได้รับความนิยมจากผู้ปกครองและผู้ชมเป็นจำนวนมาก ต่อมาจึงได้จัดละครขึ้นทุกปีโดยมีอาจารย์ลมูล ยมะคุปต์ เป็นที่ปรึกษาด้านการแสดงและฝึกซ้อมนาฏศิลป์ ขณะนั้นอาจารย์ประทีน รับราชการที่โรงเรียนนาฏศิลป์ ได้มีโอกาสเขียนบทละครเวทีให้กับโรงเรียนนาฏศิลป์แสดงในงานวันปิดภาค เขียนบทละครวิทยุให้กับวิทยุการศึกษาแสดงเป็นประจำทุกเดือน เขียนบทละครให้กับคณะพรณศจีวีให้กับคณะตนเองและคณะศรทอง ของคุณหญิง

¹³ ประทีน พวงสำลี, สัมภาษณ์, 19 ธันวาคม 2541

ขึ้น ศิลปบรรเลง การช่วยงานละครทำให้อาจารย์ประทีนได้รู้จักกับอาจารย์บรรเลง ศิลปบรรเลง (หัวหน้าหมวดวิชาดนตรี นาฏศิลป์ วิทยาลัยครูสวนสุนันทาในขณะนั้น)

พุทธศักราช 2499 สวนสุนันทาจัดแสดงละครประจำปีเรื่อง พระเกียรติยศ อาจารย์บรรเลงซึ่งควบคุมการแสดงได้เชิญอาจารย์ประทีน มาช่วยงานละครสวนสุนันทา เนื่องจากนั้นมีครูนาฏศิลป์ฝ่ายฝึกหัดครูอยู่เพียงท่านเดียว คือ อาจารย์จรูญศรี วีระวณิช และ อาจารย์ศิริกุล วรรณทร ศิษย์จากโรงเรียนผกาวิทยาลัยนาฏดุริยางคศิลป์สตรีนาฏศิลป์ ขับร้องเพลงไทยอยู่ที่โรงเรียนประถมศึกษาของสวนสุนันทา อาจารย์ประทีนได้ช่วยคิดประดิษฐ์ระบำสลัษจากละคร (เนื่องจากในการแสดงละครมีการเปลี่ยนฉาก เปลี่ยนเครื่องแต่งกาย ตลอดจน เปลี่ยนบรรยากาศของผู้ชมในการรอ) ในครั้งนั้นอาจารย์ประทีนได้ฝึกซ้อมชุดระบำพม่าสายฝน ให้กับนักศึกษาฝึกหัดครูแสดง

พุทธศักราช 2501 อาจารย์ประทีนโอนมารับราชการที่วิทยาลัยครูสวนสุนันทา ตามคำเชิญของอาจารย์ บรรเลง ศิลปบรรเลง เมื่อเข้ามารับราชการที่วิทยาลัยครูสวนสุนันทา อย่างเต็มตัวในเวลาเดียวกัน ผู้บริหารยังมีนโยบายให้มีการจัดแสดงละครอยู่ เนื่องจากยังได้รับความนิยม จึงนับว่าเป็นโอกาสที่มีค่ามากสำหรับอาจารย์ประทีนที่จะแสดงความสามารถได้อย่างเต็มที่ เช่น พุทธศักราช 2504 ประดิษฐ์ชุด ระบำยูดาหวัน พุทธศักราช 2505 ประดิษฐ์ ระบำ พัดจีน พุทธศักราช 2506 ระบำเปิดไถ่ พุทธศักราช 2507 ระบำกระต่ายน้อย พุทธศักราช 2508 ระบำบวงสรวง เป็นต้น ในช่วงพุทธศักราช 2525 - 2536 ภาควิชานาฏศิลป์ร่วมกับหอวิชาการนุสรณ์จัดแสดงละครบทพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว อาจารย์ประทีนได้รับมอบหมายให้กำกับละครบางเรื่องและคิดชุดระบำสลัษจากละครด้วยกันหลายชุดด้วยกัน เนื่องจากได้มีโอกาสแสดงความสามารถบ่อย ๆ ครั้ง ทำให้อาจารย์ประทีนได้สั่งสมประสบการณ์และพัฒนาการความสามารถของตนเองในการคิดสร้างสรรค์ผลงานใหม่ๆ อยู่เสมอ นับตั้งแต่ประดิษฐ์ระบำสลัษจากละครประจำปี ละครบทพระราชนิพนธ์ ตลอดจนคิดชุดระบำให้กับสถาบันต่าง ๆ หลายแห่งด้วยกัน ซึ่งให้แสดงเป็นชุดเฉพาะกิจในเทศกาลต่างๆ ของสถาบันนั้นๆ ทั้งในระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา และอุดมศึกษา ระบำที่อาจารย์ประทีนจึงมีมากมายหลายรูปแบบทั้งระบำประเภทสวยงามสำหรับผู้ที่มีทักษะทางด้านนาฏศิลป์และระบำสำหรับเด็ก เช่น ระบำเจี๊ยะม้วย ระบำนก ระบำพาทรมณีโต ระบำหุ่นไล่กา ระบำโคเรมอน ระบำตลุงแม่งู ระบำตุ๊กตาฝรั่ง ระบำหุ่นน้อยคอยสูง ระบำเปิดไถ่ เป็นต้น

ระบำที่ประดิษฐ์โดยอาจารย์ประทีนมีมากมายหลายชุด ดังได้กล่าวถึงมูล
เหตุความเป็นมาในเบื้องต้นแล้ว

ผู้วิจัยจะขอหยิบยกตารางตัวอย่างชุดระบำที่สร้างสรรค์โดยอาจารย์ประทีน ขณะที่
รับราชการที่วิทยาลัยครูสวนสุนันทา ตั้งแต่ปีพุทธศักราช 2501 - 2515 และปีพุทธศักราช
2525 - 2536 ซึ่งเกี่ยวข้องกับละครสวนสุนันทาชุดอื่น ๆ ที่ไม่ได้กล่าวถึง จะรวบรวมไว้ใน บท
ที่ 3 ซึ่งจะได้กล่าวถึงชุดระบำทั้งหมดที่ประดิษฐ์โดยอาจารย์ประทีน พงษ์สำลี

ตัวอย่างผลงานระบำที่ประดิษฐ์โดยอาจารย์ประทีน พงษ์สำลี ขณะที่รับราชการอยู่
ที่ วิทยาลัยครูสวนสุนันทา ซึ่งได้เทียบเคียงจากข้อมูลสุจิตร์ละครประจำปี และละครบทพระ
ราชนิพนธ์ ดังนี้

พุทธศักราช	ระบำที่ประดิษฐ์โดยของอาจารย์ประทีน พงษ์สำลี	โอกาสและสถานที่จัดแสดง
2499	1. ระบำพม่าสายฝน เป็นระบำชุดแรกที่อาจารย์ ประทีนประดิษฐ์ขึ้นและนำมาฝึกให้นักเรียนฝึก หัดครูแสดงสลับจากละครประจำปี เรื่อง พระ เกียรติรถ" ขณะนั้นยังรับราชการอยู่กรมศิลปากร	สลับจากละครประจำปี เรื่อง "พระเกียรติรถ"
วันที่ 3-7 พฤศจิกายน พุทธศักราช 2503 พุทธศักราช 2504	2. ระบำชาวเขา	สลับจากละครประจำปี เรื่อง "พระยศเกตุ" ณ หอประชุม สุนันทานุสรณ์ สลับจากละคร ประจำปีเรื่อง "ยูดาหวัน"ณ หอประชุมสุนันทานุสรณ์
พุทธศักราช 2505	3. ระบำยูดาหวัน	สลับจากละครประจำปีเรื่อง "สมุทรโฆษ" ณ หอประชุม สุนันทานุสรณ์ สลับจากละคร ประจำปีเรื่อง "โสนน้อย
พุทธศักราช 2506	4. ระบำพัดจีน	ประจำปีเรื่อง "โสนน้อย เรือนงาม" ณ หอประชุม สุนันทานุสรณ์
	5. ระบำเปิดไถ่	

พุทธศักราช	ระบำนที่ประดิษฐานโดยอาจารย์ประทีน พวงดำลี	โอกาสและสถานที่จัดแสดง
พุทธศักราช 2507 วันที่ 8 -14 พฤศจิกายน พุทธศักราช 2508	6. ระบายกระต่ายน้อย 7. ระบายนก 8. ระบายนงาไทย 9. ระบายสดุดีนางนพมาศ	สลับาจากละครประจำปี เรื่อง "สีฆากุมาร" ณ หอประชุม สุนันทานุสรณ์ สลับาจากละครประจำปี เรื่อง "นางนกระจาบ" ณ หอประชุมสุนันทานุสรณ์
พุทธศักราช 2512	10. ระบายพาทมณโฑ	สลับาจากละครประจำปีเรื่อง "นางนพมาศ" ณ หอประชุม สุนันทานุสรณ์
พุทธศักราช 2521 ภาคนาฏศิลป์ร่วม กับมูลนิธิพระบรม ราชานุสรณ์ใน พระบาทสมเด็จพระ มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่ หัวจัดฤดูกาลแสดง ละครบทพระ ราชานิพนธ์	ฤดูกาลที่ 1 แสดงละครบทพระราชนิพนธ์เรื่อง "พระเกียรติวิถดอนที่ 1" ¹⁴	สลับาจากละครประจำปี เรื่อง "สุวรรณหงส์" ณ หอประชุม สุนันทานุสรณ์

๑๕

¹⁴ ศากุล เมืองสาคร. สัมภาษณ์ 7 สิงหาคม 2541.

พุทธศักราช	ระบำที่ประดิษฐ์โดยอาจารย์ประทีน พวงสำลี	โอกาสและสถานที่จัดแสดง
วันที่ 19 พฤศจิกายน ถึง 4 ธันวาคม และ 6 มกราคม เวลา 10.00 –14.00 น. ปีพุทธศักราช 2525	11. ระบำภูตทรรษา 12. ระบำสุมาลี 13. ระบำสามเส้า	สลับาจากละครประจำปี เรื่อง "พระเกียรติรถ" ณ หอประชุม สุนันทานุสรณ์
วันที่ 15 ธันวาคม 17,28,29 มกราคม 3,4,5 กุมภาพันธ์ พุทธศักราช 2527	ฤดูกาลที่ 2 ละครเรื่อง "พระเกียรติรถตอนที่ 2" 14.ระบำคำคมสมคน จากละครเรื่อง"วิเวกพระ สมุทร" 15. ระบำสาวน้อยลอยชาย ¹⁵ ฤดูกาลที่ 3 ละครเรื่อง "พระนาละ"	สลับาจากละครเรื่อง "พระเกียรติ รถ ตอนที่ 2 ณ หอวิชาวุธ านุสรณ์
วันที่ 11, 17 พฤศจิกายน 30-1 ธันวาคม 2528	16.ระบำยอดหญ้า 17. ระบำจีนชุดลมหนาว 18. เด็กป้อม 19. ระบำโดนมอน ¹⁶ 20. รำสดุติจักรวงศ์	สลับาจากละครเรื่อง "พระนาละ" ณ หอวิชาวุธานุสรณ์
วันที่ 7 - 14 สิงหาคม พุทธศักราช 2529		แสดงในงานมหกรรมพื้นบ้านที่ วิทยาลัยครูสงขลาและที่วังท่า พระมหาวิทยาลัยศิลปากร ถวายพระองค์เจ้า โสมสวัสดิ์

¹⁵ศากุล เมืองสาคร, สัมภาษณ์, 7 มิถุนายน 2542

¹⁶ศิริกุล วรรณตร, สัมภาษณ์ 3 มิถุนายน 2542

ฤดูกาล ในที่นี้หมายถึง เทศกาลการแสดงละครบทพระราชนิพนธ์ ซึ่งวิทยาลัยครู
สุนันทานุสรณ์จะจัดแสดงเกือบทุกปี โดยเริ่มจากปีพุทธศักราช 2525 เป็นปีแรก

พุทธศักราช	ระบำนที่ประดิษฐ์โดยอาจารย์ประทีน พงษ์สำลี	โอกาสและสถานที่จัดแสดง
วันที่ 9-13 ธันวาคม พุทธศักราช 2529	21. ระบายเส้นหน้แก้วเจ้าจอม 22. ระบายจับชุดสาวน้อยเก็บดอกไม้	เนื่องในวโรกาสครบ 60 พระชันษาของพระบาทสมเด็จพระ พระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช
วันที่ 16 สิงหาคม พุทธศักราช 2529	ฤดูกาลที่ 4 ละครเรื่อง "พระเจ้าตากสิน" 23. ระบายจับชุดลมหนาว	สลับฉากละครสังคีต เรื่อง "พระเจ้าตากสิน" ถวายต่อ หน้าพระที่นั่งสมเด็จพระ พระภักดีนิธอเจ้าฟ้าเพชรรัตน์ ราชสุตา ณ หอวชิราวุธานุสรณ์
วันที่ 23,24,25 มกราคมพุทธ ศักราช 2530	ฤดูกาลที่ 5 ละครเรื่อง "พญาราชวงศ์" สันตตอนที่ 1 24. ระบายชุดทศกษेत्रเกียรติยศ จอมสยาม ¹⁷ 25. ระบายกริชอินโด	อาจารย์ประทีนฝึกซ้อมและ กำกับการแสดงเพื่อเฉลิม ฉลองเนื่องในวโรกาสครบ 60 พระชันษาของพระบาทสมเด็จพระ พระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช

¹⁷ ศุภีพร สังขมรรทร, สัมภาษณ์, 3 กรกฎาคม 2541, อาจารย์เล่าว่า ตอนนั้น
เป็นปีแรกที่ได้อ้ายสถานที่จัดแสดงละครบทพระราชนิพนธ์ไปแสดงยังเวทีโรงละครแห่งชาติ
อาจารย์ประทีนได้ฝึกซ้อมและกำกับการแสดงและประดิษฐ์ชุดรำทศกษेत्रเกียรติยศ โดยได้แต่ง
เนื้อร้องและบรรจุทำนอง ตลอดจนประดิษฐ์ทำรำให้กับนักศึกษาเอกนาฏศิลป์ แสดงโดยมี
นายกลาย กระจายวงศ์ ดำรงตำแหน่งอธิการวิทยาลัยครูสวนสุนันทา ในขณะนั้น

พุทธศักราช	ระบำที่อาจารย์ประทีน	โอกาสและสถานที่จัดแสดง
วันที่ 29, 30 มกราคม พุทธศักราช 2531	ฤดูกาลที่ 6 ละครเรื่อง "พญาราชวงศ์" ตอนที่ 3 26.รำชุดเพื่อไทยเกษมเปรมปรีดี	อาจารย์ประทีน ฝึกซ้อมและกำกับการแสดงสลัจากละครเรื่อง พญาราชวงศ์ ตอนที่ 2 ณ โรงละครแห่งชาติ อาจารย์ประทีน ฝึกซ้อมและกำกับการแสดง
วันที่ 27, 28 มกราคม พุทธศักราช 2532	ฤดูกาลที่ 7 ละครเรื่อง "ท้าวแสนปม" 27.รำชุดศิลปกรรมนำไทยวิไลลักษณ์	สลัจากละครเรื่อง ท้าวแสนปม ณ โรงละครแห่งชาติ
วันที่ 14, 15 ธันวาคม พุทธศักราช 2533	ฤดูกาลที่ 8 ละครเรื่อง "ศกุนตลา" 28. ป่าลั่น ฤดูกาลที่ 9 ละครเรื่อง "พระเจ้าตากสิน" 29. รำสามสิบหกชั้นชราครีเมซ	สลัจากละครเรื่อง ศกุนตลา ณ โรงละครแห่งชาติ อาจารย์ประทีน ช่วยฝึกซ้อมและกำกับการแสดง เพื่อถวายพระพรสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ แสดง ณ สนามวิทยาลัยครูสวนสุนันทา
วันที่ 5-6 มกราคม พุทธศักราช 2536	จัดแสดงละครพันทางเรื่อง "สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ตอนประกาศอิสรภาพ "อาจารย์ประทีนเป็นผู้เขียนบทละครและใช้ชื่อใหม่ว่า "อิสระจากหัตถาท่านอื่น" ¹⁸	ฉลองครบ 100 ปี กรมการฝึกหัดครู ณ โรงละครแห่งชาติ

¹⁸ ศุภินท สัจจมรรพ, สัมภาษณ์ , 8 กรกฎาคม , 2541.

พุทธศักราช	ระบำที่อาจารย์ประทีน	โอกาสและสถานที่จัดแสดง
	30. ฟ็อนสมรัก 31. ระบำนางในประกายแก้ว ¹⁹	

¹⁹มนัสชัย สุขนาศ, สัมภาษณ์, 5 สิงหาคม 2542. (อาจารย์มนัสชัยเล่าว่า อาจารย์ประทีนได้ประดิษฐ์ชุดฟ็อนสมรัก เพื่อใช้สลับฉากละครพันทางเรื่อง อิศระจากหัตถดาท้าวเอื้อและประดิษฐ์ชุดระบำนางในประกายแก้วซึ่งชุดนางในประกายแก้วเป็นที่นิยมมากเนื่องจากใช้ลูกแก้วประกอบระบำจัดแสดงบ่อยครั้งเช่น วันอาทิตย์ที่ 23 ตุลาคม พุทธศักราช 2537 จัดแสดงประเทศเม็กซิโก แสดงในงานเฉลิมฉลองพระที่นั่งวิมานเมฆและพระที่นั่งอภิเศกดุสิตในวาระครบรอบ 9 ปี จัดแสดง ณ สวนสาธารณะ เขลางนคร จังหวัดลำปาง มหกรรมนาฏศิลป์นานาชาติ วันที่ 24 กรกฎาคม 2538 แสดง ณ ห้องประชุมช่อแก้ว วิทยาลัยครูสวนสุนันทา งานกตัญญูครูละคร แสดงในงานเลี้ยงรับรองประชุมโอเปค โรงแรมแชงกรีลา)

สรุป

จากการรวบรวมข้อมูลทั้งด้านชีวประวัติและผลงานด้านนาฏศิลป์ของอาจารย์ประทีน พวงสำลี ผู้วิจัยพบว่า วิถีชีวิตของอาจารย์ประทีนได้เข้ามาเกี่ยวข้องกับงานด้านนาฏศิลป์มาโดยตลอดเริ่มจากวัยศึกษา วัยทำงาน จนถึงวัยปัจจุบันเกษียณอายุราชการ รวมระยะเวลากว่า 50 ปีที่ผ่านมา ช่วงชีวิตและวัยล้วนแล้วแต่ได้เข้ามาเกี่ยวข้องส่งผลต่อพัฒนาการในการเรียนรู้และสัมผัสงานด้านนาฏศิลป์อย่างเป็นระบบเป็นไปตามลำดับขั้นตอน โดยเริ่มตั้งแต่เข้าเรียนศึกษาจากผู้เชี่ยวชาญด้านนาฏศิลป์ ซึ่งล้วนแต่เคยได้รับการถ่ายทอดมาจากในรั้วในวังอย่างมีระบบระเบียบแบบแผน จากความใฝ่รู้และความพยายามส่งผลให้อาจารย์ประทีนได้รับความไว้วางใจจากครู คัดเลือกให้เป็นนักแสดงรับบทเด่น ๆ หลายเรื่อง ต่อมาได้นำเอาประสบการณ์การเรียนรู้ที่ได้สั่งสมมาสืบทอดเจตนารมณ์ โดยการเป็นผู้ถ่ายทอดให้กับลูกศิษย์อีกชั้นหนึ่ง เนื่องจากอาจารย์ประทีนเป็นบุคคลที่มีนิสัยรักความก้าวหน้า ได้กระตือรือร้น ขวนขวาย หาความรู้มาตั้งแต่วัยเด็ก ทำให้อาจารย์เป็นครูนาฏศิลป์ท่านหนึ่งที่สามารถอ่าน พูด เขียน ภาษาอังกฤษได้คล่องแคล่ว จนถึงขั้นสามารถสอนนักศึกษาเอกภาษาอังกฤษได้ อาจารย์ประทีนเป็นครูนาฏศิลป์ที่ทรงไปด้วยความรู้ความสามารถทั้งทางด้านทฤษฎีและปฏิบัติ ดังจะเห็นได้จากการที่อาจารย์ได้เขียนตำรานาฏศิลป์ แต่งเพลง แต่งบทกลอน เขียนบทละคร สำหรับงานนาฏศิลป์ไว้มากมาย อาจารย์ประทีนเป็นบุคคลหนึ่งในวงการนาฏศิลป์ที่ได้คลุกคลีทุ่มเทกำลังความรู้ความสามารถให้แก่วงการนาฏศิลป์จนถึงปัจจุบัน ผู้วิจัยจึงได้แบ่งระยะเวลาของการเข้ามาเกี่ยวข้องกับงานด้านนาฏศิลป์ออกเป็น 3 ช่วง ซึ่งแต่ละช่วงล้วนแต่ส่งผลในการพัฒนางานด้านนาฏศิลป์โดยเฉพาะการคิดประดิษฐ์ชุดระบำขึ้นมากมาย ซึ่งผู้วิจัยได้แบ่งลำดับขั้นตอนดังนี้

1. วัยกำลังศึกษา ณ โรงเรียนนาฏศิลป์
2. วัยรับราชการหรือวัยทำงาน
3. วัยหลังเกษียณอายุ

ช่วงที่ 1 วัยกำลังศึกษา ณ โรงเรียนนาฏศิลป์ กรมศิลปากร

ตั้งแต่ปีพุทธศักราช 2485 – 2493 ในช่วงระยะเวลาดังกล่าว คือ ได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญช่วงหนึ่งของชีวิตที่เกี่ยวข้องกับงานนาฏศิลป์ เป็นช่วงระยะเวลาของการเรียนรู้ ฝึกปรี้อฝีมือเกินเกี่ยวกับประสบการณ์การแสดง จากการศึกษาพบว่าอาจารย์ประทีน ได้มีโอกาสเรียนรู้กับครูผู้เชี่ยวชาญด้านนาฏศิลป์ ซึ่งล้วนแต่เคยเป็นตัวละครสำนักต่าง ๆ เช่น ครูศุภลักษณ์ ภัก

นาวิก อติตัวละครสำนักเจ้าพระยาเทเวศร์วงศ์วิวัฒน์ ครูผัน โมรากุล ตัวละครจากสำนักเจ้าคุณพระประยูรวงศ์ เป็นต้น

ช่วงที่ 2 วัชรรับราชการหรือวัยทำงาน

วันทำงานเริ่มตั้งแต่ปีพุทธศักราช 2490 – 2531 วัยทำงานซึ่งเป็นวัยที่สำคัญที่สุดอีกวัยหนึ่ง ซึ่งมีผลต่อการสร้างสรรค์งานด้านนาฏศิลป์ประเภทต่าง ๆ ของอาจารย์ประทีน โดยเฉพาะการคิดประดิษฐ์ชุดระบำ อาจารย์ประทีนได้ปฏิบัติหน้าที่ในระบอบราชการ 3 สถาบันด้วยกัน คือ โรงเรียนนาฏศิลป์ กรมศิลปากร วิทยาลัยครูสวนสุนันทา วิทยาลัยครูจันทเกษม นอกจากนั้นยังได้รับเชิญเป็นวิทยากรและสอนนาฏศิลป์ตามสถาบันอื่น ๆ อีกหลายแห่ง ซึ่งแต่ละสถาบันล้วนเกี่ยวกับการประดิษฐ์ชุดระบำทั้งสิ้น

ผู้วิจัยพบว่า ขณะรับราชการที่โรงเรียนนาฏศิลป์ อาจารย์ประทีนได้คิดชุดระบำพม่า สายฝนให้กับโรงเรียนสาธิตภาชีนเป็นชุดแรก วิทยาลัยครูสวนสุนันทา พบว่า ในช่วงเวลาดังกล่าว อาจารย์ประทีนได้มีโอกาสประดิษฐ์สร้างสรรค์งานด้านนาฏศิลป์ขึ้นมากมายและได้กระทำอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่งานละครประจำปี งานละครบทพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 6 งานเทศกาลต่าง ๆ ของสถาบัน เช่น ปีพุทธศักราช 2503 ประดิษฐ์ชุดระบำชาวเขา พุทธศักราช 2504 ระบำยูดาวัน พุทธศักราช 2505 ระบำพัตจีน พุทธศักราช 2506 ระบำเปิดไถ่ พุทธศักราช 2507 ระบำกระต่ายน้อย พุทธศักราช 2508 ระบำนก พุทธศักราช 2511 ระบำวงสรวง พุทธศักราช 2512 ระบำสุดดีนางนพมาศ พุทธศักราช 2518 รำอาวุธพุทธโศภวรรย์ พุทธศักราช 2521 ระบำพาทมณโฑ พุทธศักราช 2525 ระบำภูติหรรษา ระบำสุมาลี ระบำสามเส้า ระบำสมโภชกรุง 200 ปี วิทยาลัยครูจันทเกษม ปีพุทธศักราช 2516 ประดิษฐ์ระบำลูกช้าง ระบำตุ๊กตาฝรั่ง พุทธศักราช 2519 ระบำหุ่นไล่กา ลีเกอังกฤช

นอกจากจะเกี่ยวข้องกับการประดิษฐ์ชุดระบำ ขณะรับราชการจากสถาบันการศึกษา ดังกล่าวมาแล้วข้างต้น อาจารย์ประทีนยังได้ประดิษฐ์ชุดระบำให้กับสถาบันต่าง ๆ ที่อาจารย์ได้รับเชิญเป็นวิทยากรและสอนพิเศษ เช่น มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ปีพุทธศักราช 2540 ประดิษฐ์ชุดระบำเพื่อนบ้านสมานมิตร วิทยาลัยครูพระนครศรีอยุธยาประดิษฐ์ชุดระบำมากรุกคน โรงเรียนสีวลี ประดิษฐ์ชุดระบำไตรสรณาคม ระบำหนูน้อยคอยสูง โรงเรียนสิริเทพ ประดิษฐ์ชุดระบำเจียะม่วย โรงเรียนกอบวิทยา ประดิษฐ์ชุดระบำชื่นชมมิตรกอธล์ ระบำพระจันทร์หรรษา เป็นต้น

วัยทำงานนับว่าเป็นช่วงชีวิตที่มีค่าสำหรับอาจารย์ประทีนมาก โดยได้เผยแพร่ผลงานด้านนาฏศิลป์ออกสู่สาธารณชนมากมาย จนเป็นที่รู้จักและได้รับเกียรติให้ดำรงตำแหน่งผู้ทรงคุณวุฒิเป็นกรรมการมากมายที่เกี่ยวข้องกับงานด้านนาฏศิลป์ เช่น ได้รับการแต่งตั้งเป็นอนุกรรมการเฉพาะกิจสาขาคันตรี - นาฏศิลป์ ของกระทรวงศึกษาธิการ กรรมการร่างหลักสูตรปริญญาตรีสาขาคันตรีและประเมินผลงานทางวิชาการของอาจารย์มหาวิทยาลัย เป็นอนุกรรมการวิทยุโทรทัศน์ของศูนย์เทคโนโลยีทางการศึกษา เป็นต้น

ช่วงที่ 3 วัยเกษียณอายุราชการ

ตั้งแต่ปีพุทธศักราช 2531 - ปัจจุบัน ระยะเวลา 13 ปีที่ผ่านมา ถึงแม้ว่าอาจารย์ประทีนจะเกษียณอายุราชการแล้วก็ตาม ผู้วิจัยพบว่า อาจารย์ประทีนยังได้เสียสละ ทุ่มเทกำลังกาย กำลังใจให้กับงานนาฏศิลป์อยู่ตลอดเวลา เช่น ดำรงตำแหน่งอาจารย์พิเศษประจำสอนวิชานาฏกรรมไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย ดำรงตำแหน่งผู้เชี่ยวชาญนาฏศิลป์ประจำภาควิชาศิลปะการละคร คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ สอนวิชานาฏศิลป์ไทย 1 และ นาฏศิลป์ไทย เป็นต้น และยังได้รับเชิญให้เป็นวิทยากร แต่งตั้งให้เป็นที่ปรึกษาด้านการแสดงจากสถาบันต่าง ๆ และคิดประดิษฐ์ชุดระบำขึ้นอีกหลายชุด เช่น พุทธศักราช 2531 ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นที่ปรึกษาด้านการแสดงให้กับภาควิชานาฏศิลป์ วิทยาลัยครูสวนสุนันทา ปีพุทธศักราช 2533 ฝึกซ้อมและกำกับการแสดงละครเรื่องพระเจ้าตากสิน แต่งบทถวายพระพรฝึกซ้อมระบำให้กับนักศึกษาเอกนาฏศิลป์ วิทยาลัยครูสวนสุนันทา ชุดระบำสามสิบหกชั้นชา วาศรีเมย์ พุทธศักราช 2536 ประดิษฐ์ชุดฟ้อนสมรภัก เขียนบทละครพันทางเรื่องสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ตอนประกาศอิสรภาพและใช้ชื่อใหม่ว่า อิสรภาพจากหัตถาทำนเชื้อ

อนึ่ง นอกจากความสามารถในด้านนาฏศิลป์ การประดิษฐ์ชุดระบำได้กล่าวมาแล้ว อาจารย์ประทีนยังมีความสามารถในเชิงวิชาการ โดยได้เขียนตำรานาฏศิลป์ไว้ 13 เล่ม เขียนบทความเอกสารประกอบการสอนอีกหลายชุด รวมทั้งได้ใช้ความสามารถในเชิงประพันธ์ โดยได้เขียนกลอน บทละครไว้มากมายทั้งบทละครว่า บทละครวิทยุ บทละครโทรทัศน์ โดยได้เขียนบทละครว่าประมาณ 24 เรื่อง บทละครวิทยุประมาณ 43 เรื่อง บทละครโทรทัศน์ประมาณ 20 เรื่อง และบทละครสำหรับเด็กอีก 10 เรื่อง ได้แต่งเพลงประจำสถาบันให้กับโรงเรียนต่าง ๆ

หลายแห่ง แต่งเพลงเด็กใช้ประกอบการสอนวิชาต่าง ๆ ประมาณ 50 เพลง แต่งบทกลอน
ประกอบระบำ และบทกลอนอื่น ๆ อีกมากมาย ซึ่งผู้วิจัยจะหยิบยกเป็นตัวอย่างมากกว่าอ้างใน
ภาคผนวกต่อไป

ต่อไปนี้ ผู้วิจัยจะได้นำเสนอรูปภาพไว้ท้ายบท หลังจากได้อธิบายความดังกล่าวแล้ว
ดังนี้

ภาพที่ 1

อาจารย์ประทีน พวงสำลี และครูเจริญจิต ภัทรเสวี ในชุดยืนเครื่องพระ - นาง กำลังปฏิบัติท่ารำท่าดูยฉายเข้าวังจากภาพเมื่อเช้าย ทั้งพระ - นาง ตั้งวงบน มีอชวาจับหงายระดับชายพก พระยกเท้าซ้าย นางก้าวเท้าซ้าย เก้าชวาวางหลังเปิดลิ้นเท้า ห้อมทั้งย่อตัวและกอดไหล่ซ้าย ทั้งพระและนาง จากการสัมภาษณ์พบว่า เป็นการบันทึกท่ารำเพลงแม่บทใหญ่

เชื้อเพื่อภาพโดย

อาจารย์ประทีน พวงสำลี

บันทึกภาพ

เมื่อพุทธศักราช 2493 ณ โรงเรียนนาฏศิลป์ กรมศิลปากร

ภาพที่ 2

อาจารย์ประทีน เมื่อครั้งรับราชการอยู่ที่โรงเรียนนาฏศิลป์ กรมศิลปากร ในภาพ อาจารย์ประทีน กำลังบันทึกทำรำร่วมกับครูเจริญจิต ภัทรเสวี (รุ่นพี่) โดยกำลังปฏิบัติท่ายูงพ้องพ้อง หาง ซึ่งเป็นแม่ท่า แม่บทใหญ่ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสวยงามของนกยูงเมื่อรำแพนหาง อาจารย์ประทีนแต่งกายด้วยชุดยืนเครื่องพระ อยู่ด้านซ้ายมือ คือ ครูเจริญจิต ซึ่งแต่งกายด้วยชุดยืนเครื่องนาง

เนื้อเพื่อภาพโดย

อาจารย์ประทีน พวงลำลี

บันทึกภาพ

ปีพุทธศักราช 2493

ภาพที่ 3

อาจารย์ประทีน พงษ์สำลี เมื่อครั้งได้รับการคัดเลือกให้แสดงเป็นขุนแผน จากละคร
พื้นทาง เรื่องขุนช้างขุนแผน ตอนพะว้ายแตกทัพ จากภาพพบว่า อาจารย์ประทีน แต่งชุด
ขุนแผนตอนออกรบ โดยมีทั้งสองกำลังจับดาบ

เชื้อเพลิงโดย
บันทึกภาพ

อาจารย์ประทีน พงษ์สำลี
เมื่อปีพุทธศักราช 2405 ณ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ

ภาพที่ 4

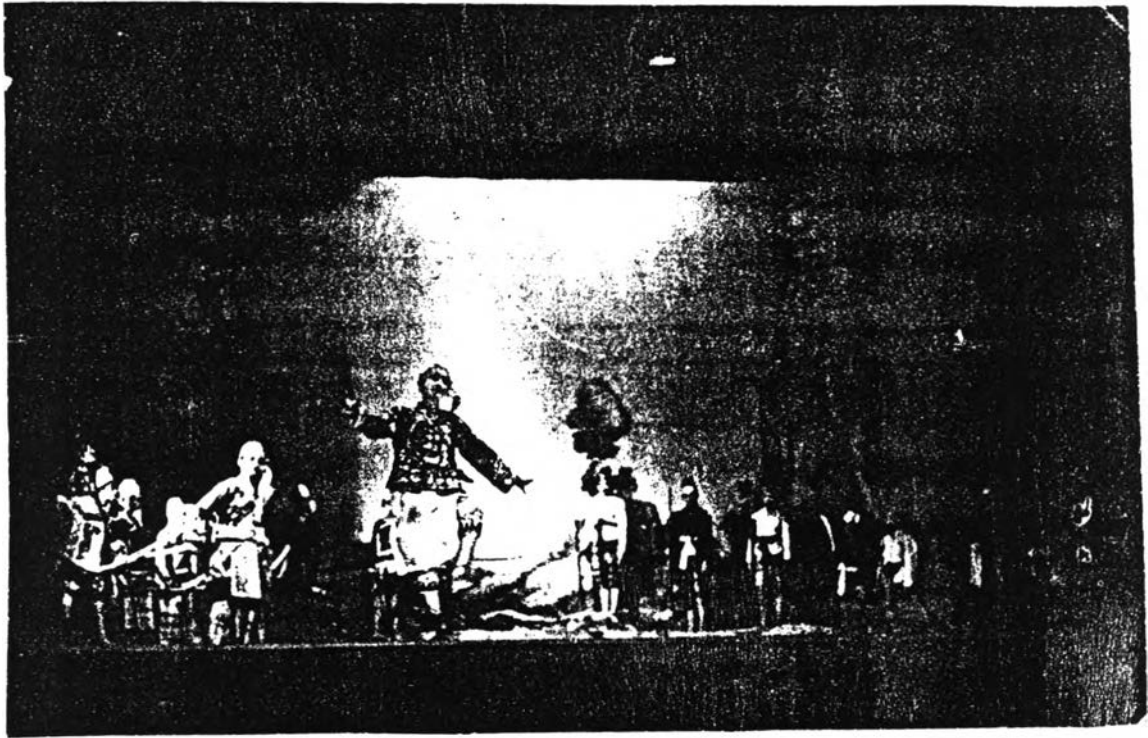
อาจารย์ประทีน พวงสำลี อยู่ในชุดแต่งยืนเครื่องพระไม่สวรมงกุฎ ถ่ายรูปคู่กับหลวง
 วิลาศ วงงาม ครูโซน ที่นั่งคุกเข่า แต่งยืนเครื่องนาง คือ อาจารย์เจวิญจิต ภัทรเสวี

เชื้อเพื่อภาพโดย

อาจารย์ประทีน พวงสำลี

บันทึกภาพ

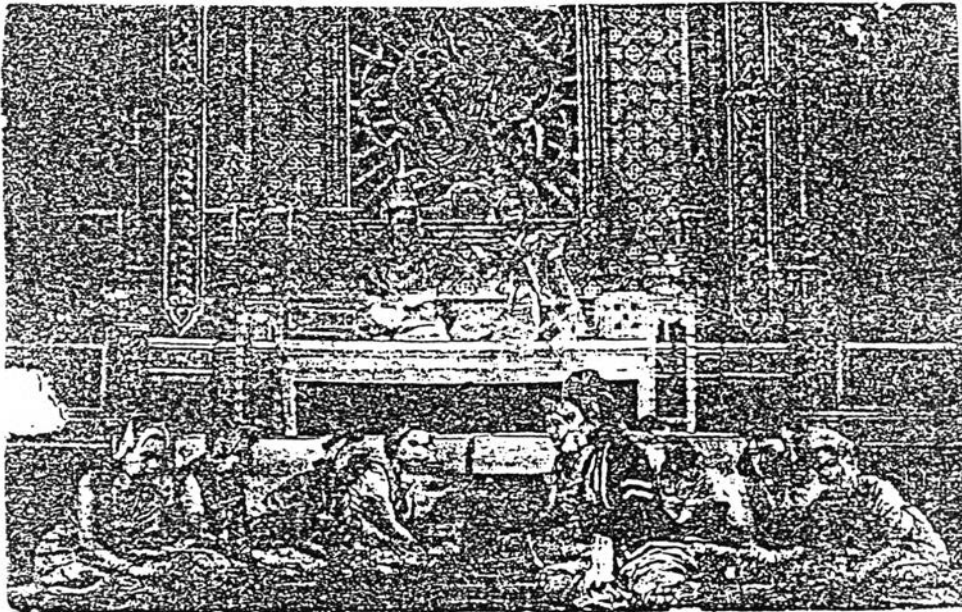
เมื่อปีพุทธศักราช 2495 ณ บริเวณโรงเรียนนาฏศิลป์ กรมศิลปากร

ภาพที่ 5

อาจารย์ประทีน พวงสำลี ขณะแสดง ณ โรงละครแห่งชาติ เมื่อครั้งมีการได้รับการคัดเลือกให้แสดงเป็น หลวงต่างใจ ตอนปลอมเป็นพม่า จากภาพพบว่า กระบวนการรำยกเท้า แบบตัวพระ ทำท่าไทยมาตรฐาน คือ กั้นเข้า เชิดปลายเท้า มือขวาถือดาบ ขณะนี้การแต่งกาย สวมเสื้อขนยาว นุ่งสู่นับเพลามีผ้าห้อยหน้าผืนใหญ่ ห้อมทั้งโพศศีรษะ ซึ่งสื่อให้เห็นว่าเป็นชาติพม่า

เชื้อเพื่อภาพโดย อาจารย์ประทีน พวงสำลี
บันทึกภาพ เมื่อปีพุทธศักราช 2496

ภาพที่ 6

อาจารย์ประทีน พวงลำลือ แสดงเป็น ท้าวสามน จากละครเรื่อง สังข์ทองตอนหาเนื้อ
หาปลา อาจารย์ประทีนในภาพ คือ ผู้แสดงซึ่งนั่งอยู่บนเตียงด้านซ้ายมือของเวที สวมเครื่อง
แต่งกายตัวละครในภาพเป็นฉากท้องพระโรง

เชื้อเพลิงโดย อาจารย์ประทีน พวงลำลือ

บันทึกภาพ เมื่อปีพุทธศักราช 2495 ณ โรงเรียนนาฏศิลป์ กรมศิลปากร

ภาพที่ 7

ซ้อมรำปู่จ้าวสมิงพ่ายที่ประเทศพม่า

จากภาพพบว่า อาจารย์ประทีน พงษ์สำลี ปฏิบัติท่ารำ โดยที่มือข้างซ้ายกำลังตั้งวงมือขวามีไม้เป็นอุปกรณ์ชี้ลง ยืนด้วยเท้าซ้าย ยกเท้าขวาครึ่งน่อง กดไหลไปทางขวา ในขณะที่ฉากหลังจะมีนักดนตรีกำลังเล่นดนตรี มีระนาดเอก ซึ้ง ซ้ายมือมีบุคคลยืนอยู่หลายคนคนหนึ่งในนั้นคือ คุณพิสมัย วิไลศักดิ์ ซึ่งเป็นนักเรียนโรงเรียนนาฏศิลป์ แสดงในชุดพม่าไทยอิษฐาน ในภาพเป็นการฝึกซ้อมก่อนแสดงจริง

เชื้อเพื่อภาพโดย

อาจารย์ประทีน พงษ์สำลี

บันทึกภาพ

เมื่อปีพุทธศักราช 2498 ณ City Hall ประเทศพม่า

ภาพที่ 8

อาจารย์ประทีน พงษ์สำลี กับอีกสี่ริยาบทหนึ่ง เมื่อครั้งถ่ายภาพร่วมกับเพื่อน ๆ หลังจากเล่นละครเรื่องพญาผานอง ซึ่งอาจารย์ได้รับการคัดเลือกให้แสดงเป็นพญาผานอง จากภาพขวามือของอาจารย์ คือ อาจารย์สุนทร กงทรัพย์โต ซ้ายมือคือ อาจารย์สุวรรณี ชลานุเคราะห์ ศิลปินแห่งชาติ สาขานาฏศิลป์ละครว่า ปีพุทธศักราช 2533

เชื้อเพลิงโดย อาจารย์ประทีน พงษ์สำลี

บันทึกภาพ เมื่อปีพุทธศักราช 2499

ภาพที่ 9

อาจารย์ประทีน พวงลำดี กำลังนั่งปรึกษางานเขียนละคร โดยผู้ที่นั่งตรงข้ามอาจารย์ประทีน คือ ศาสตราจารย์ ดร.มนตรี ตราโมท ขวามือ คือ อาจารย์สถาพร สนทอง และซ้ายมือ คือ อาจารย์พนิดา สิทธิวรรณ

เนื้อเพื่อภาพโดย อาจารย์ประทีน พวงลำดี
 บันทึกภาพ ประมาณปีพุทธศักราช 2499

ภาพที่ 10

ภาพที่ 11

อาจารย์ประทีน พงษ์สำดี กับบทบาทพระเจ้าฝรั่งมังฆ้อง จากละครพื้นทางเรื่อง ราชธาธิราช ซึ่งเป็นบทบาทที่สร้างชื่อเสียงให้กับอาจารย์มากที่สุด ภาพบน อาจารย์ได้รับเชิญให้แสดงเมื่อครั้งกรมศิลปากรจัดแสดงนาฏกรรม 8 เรื่อง เมื่อปีพุทธศักราช 2526 ขณะนั้นอาจารย์ประทีน อายุ 56 ปี ส่วนภาพล่าง อาจารย์ประทีนได้รับเชิญให้แสดงบทบาทดังกล่าวอีกครั้งเนื่องในงานวัน ดร.มนตรี ตราโมท ขณะนั้นอาจารย์มีอายุ 71 ปี

ภาพล่าง บันทึกภาพโดย ผู้วิจัย

บันทึกภาพ เมื่อวันที่ 17 มิถุนายน ปีพุทธศักราช 2541 ณ โรงละครแห่งชาติ กรมศิลปากร

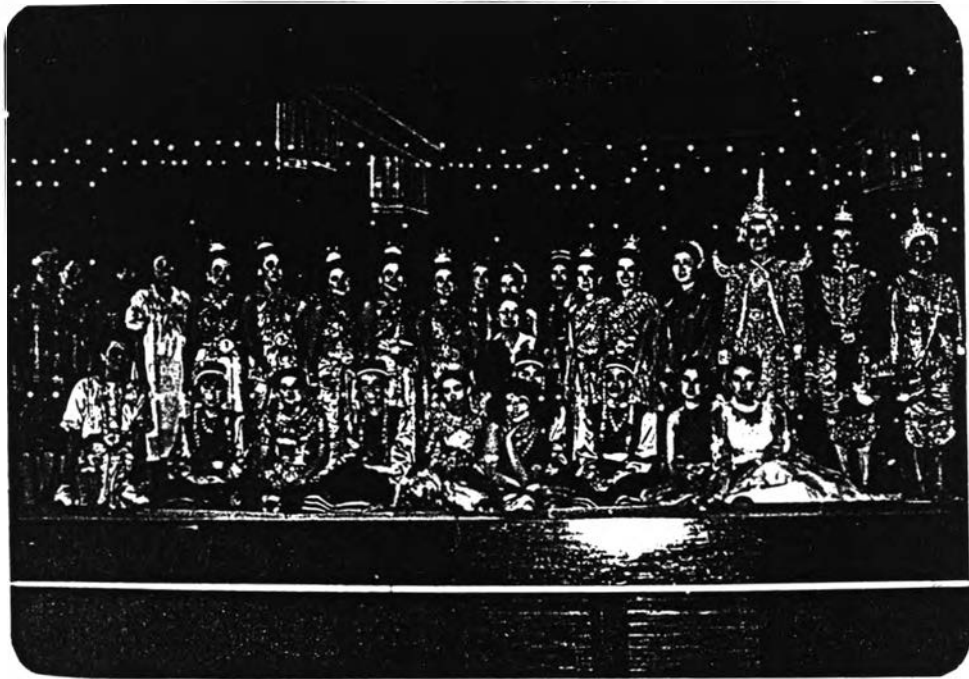

ภาพที่ 12

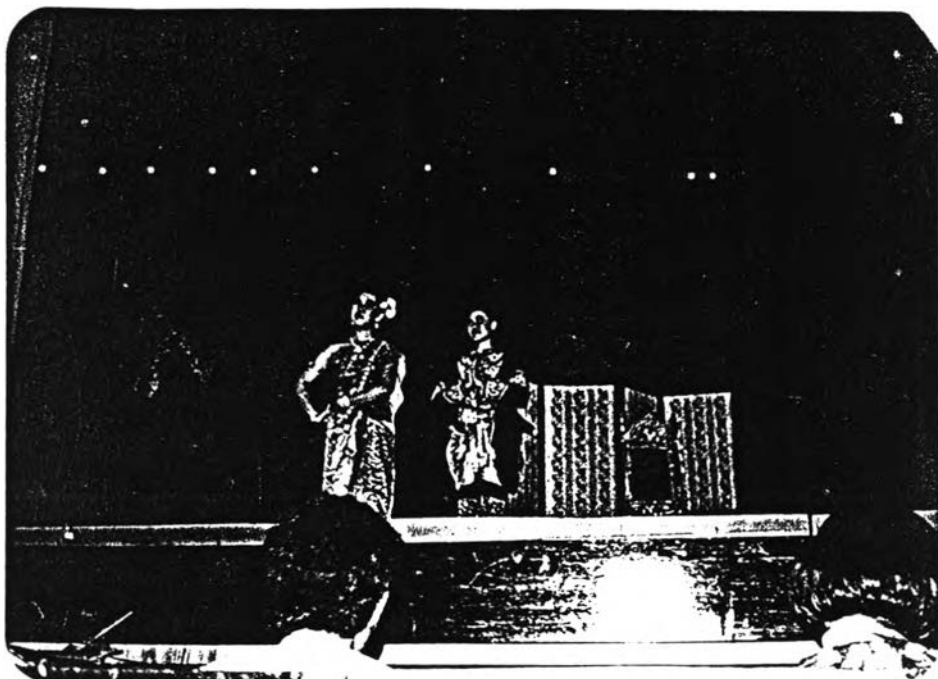
จากผลงานละครซึ่งอาจารย์ประทีน พงษ์สำลี เขียนบทและกำกับการแสดงเอง จากภาพเป็นการแสดงจากเรื่อง ศรทนต์ นักแสดงผู้ที่กำลังยกขาขวา มือซ้ายถือศร คือ พระเอกในเรื่อง แสดงโดยคุณพิเชษฐ พงษ์พูล คนที่ 2 จากขวาเวทีคือ อาจารย์สมัย เมษมาน อาจารย์ผู้อำนวยการสำนักดาบพุทโธสวรรค์

เชื้อเพื่อภาพโดย อาจารย์ประทีน พงษ์สำลี

บันทึกภาพโดย เมื่อปีพุทธศักราช 2501 ณ สถานีวิทยุโทรทัศน์ช่อง 4 บางขุนพรหม

ภาพที่ 13

ภาพที่ 14

ผลงานการกำกับการแสดงละคร ภาพยนตร์ จากเรื่องโศกน้อยเวียงงาม ซึ่งหลังภาพ
บันทึกไว้ว่า "เขกนาฏศิลป์ อดป. รุ่น 8 28 กุมภาพันธ์ 2530 อาจารย์ประทีปในภาพสวมเสื้อสี
แดง นั่งบนเก้าอี้ตรงกลางภาพ ส่วนภาพล่างเป็นผลงานการกำกับละครพันทางเรื่องขุนช้างขุนแผน

ภาพที่ 15

ผลงานการเขียนบทและกำกับการแสดงละครโทรทัศน์ เรื่อง ความลับของสัตว์ป่า ของ อาจารย์ประทีน พงษ์สำลี ละครดังกล่าวได้แต่งถวายพระวงศ์เธอพระองค์เจ้าภาณุพันธุ์ยุคลมาก่อน เป็นบทละครวิทยุ พระองค์ท่านประทานเงินรางวัลให้อาจารย์ประทีน 400 บาท นักแสดงที่ยืน คือ ตัวพ่อ แสดงโดย อาจารย์สมัย เมษะมาน แห่งสำนักดาบพุทไธสวรรย์ นักแสดงที่นั่งคุกเข่า คือ นางเอกของเรื่อง

บันทึกภาพ เมื่อปีพุทธศักราช 2501 ณ สถานีวิทยุโทรทัศน์ช่อง 4 บางขุนพรหม

ภาพที่ 16

ผลงานนาฏศิลป์ในรูปแบบของละคร ชื่ออาจารย์ประทีนเขียนบทและกำกับการแสดง
เอง จากภาพมาจากบทละครเรื่อง "แก้วฟ้า" พระเอกกำลังนั่งวาดรูป โดยมีนางเอกกำลังนั่งเป็น
หุ่น โดยมีฉากหลังประกอบเป็นภูเขาและทะเล

เชื้อเพื่อภาพโดย อาจารย์ประทีน พวงสำลี

บันทึกภาพ เมื่อปีพุทธศักราช 2501 ณ สถานีวิทยุโทรทัศน์ช่อง 4 บางขุนพรหม

ภาพที่ 17

ผลงานละครเรื่อง ยูดาหวัน ซึ่งอาจารย์ประทีนเขียนบทและฝึกซ้อมการแสดงเอง โดยนำเนื้อเรื่องจากตำนานปัญญาสชาดก ที่นั่งพนมมือคือ พระเอกและนางเอก ผู้แสดงเป็นพระเอกในขณะนั้นคือ คุณจันทิมา จันทฎานี

เชื้อเพื่อภาพโดย อาจารย์จันทิมา จันทฎานี อาจารย์ประจำวิชาคหกรรมศาสตร์
โรงเรียนสุรศักดิ์มนตรี
บันทึกภาพ เมื่อปีพุทธศักราช 2506

ภาพที่ 18

กำลังทำพิธีไหว้ครูเมื่อครั้งเปิดโรงเรียนยวณานาฏศิลป์ ครูผู้ทำพิธีในชุดขาวคือ ครู
 อาคม สายาคม ส่วนอาจารย์ประทีน กำลังนั่งพับเพียบถวายของ

เชื้อเพื่อภาพโดย อาจารย์ประทีน พวงสำลี
 บันทึกภาพ เมื่อปีพุทธศักราช 2510

ภาพที่ 19

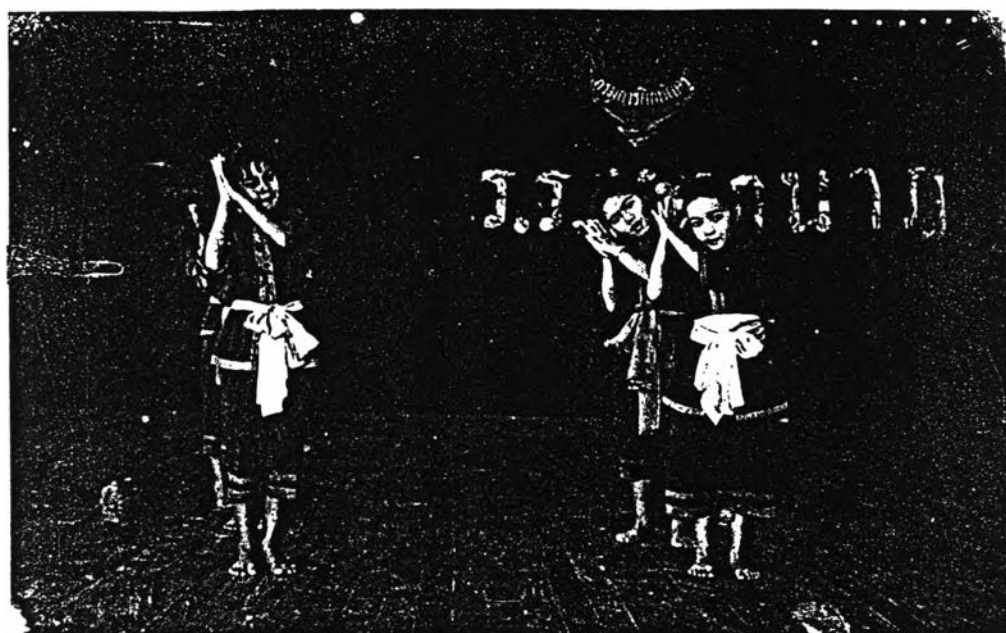
อาจารย์ประทีน พวงสำลี เมื่อครั้งทำพิธีไหว้ครู เมื่อเปิดโรงเรียนยาวนาฏนาฏศิลป์
ในภาพอาจารย์ประทีน กำลังรับมอบรางวัลจากครูอุดม สายาคม

เชื้อเพื่อโดย

อาจารย์ประทีน พวงสำลี

บันทึกภาพ

เมื่อปีพุทธศักราช 2510

ภาพที่ 20

ผลงานการแสดงของนักเรียนโรงเรียนขยายอนาฏนาฏศิลป์ของอาจารย์ประทีน พวงลำดี่ ซ้ายมือคนที่ 2 คือ คุณชฎาภรณ์ พวงลำดี่ ผู้แสดงกำลังรำโดยทำท่าไหว้ยกมือไปด้านศรีระชาว พัดลมกับเชียงใหม่ศรีระในขณะที่ทำยืนตรง

เชื้อเพื่อภาพโดย คุณชฎาภรณ์ พวงลำดี่
บันทึกภาพ เมื่อปีพุทธศักราช 2510

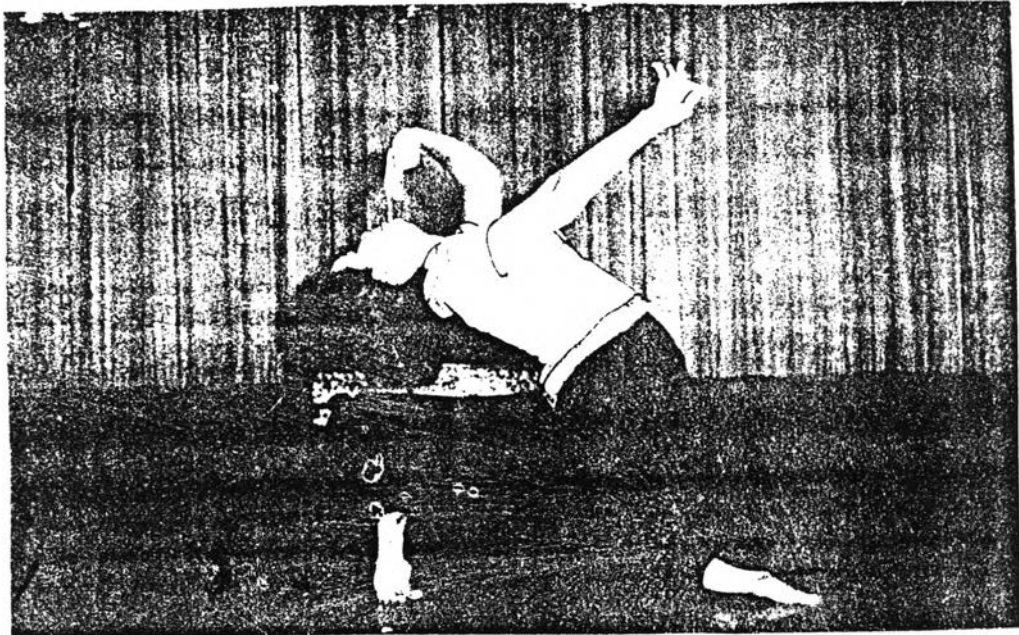

ภาพที่ 21

อาจารย์ประทีน พวงสำลี กำลังฝึกนาฏศิลป์อินโดนีเซีย ผู้ที่ยืนในภาพคือ คุณศรีสกุล ปลั่งกลาง อดีตศิษย์นาฏศิลป์วิทยาลัยครูสวนสุนันทา คนที่นั่งคือ อาจารย์ประทีน พวงสำลี

เชื้อเพลิงโดย อาจารย์ประทีน พวงสำลี

บันทึกภาพ เมื่อปีพุทธศักราช 2513 ณ สถานทูตอินโดนีเซีย ถนนเพชรบุรีตัดใหม่

ภาพที่ 22

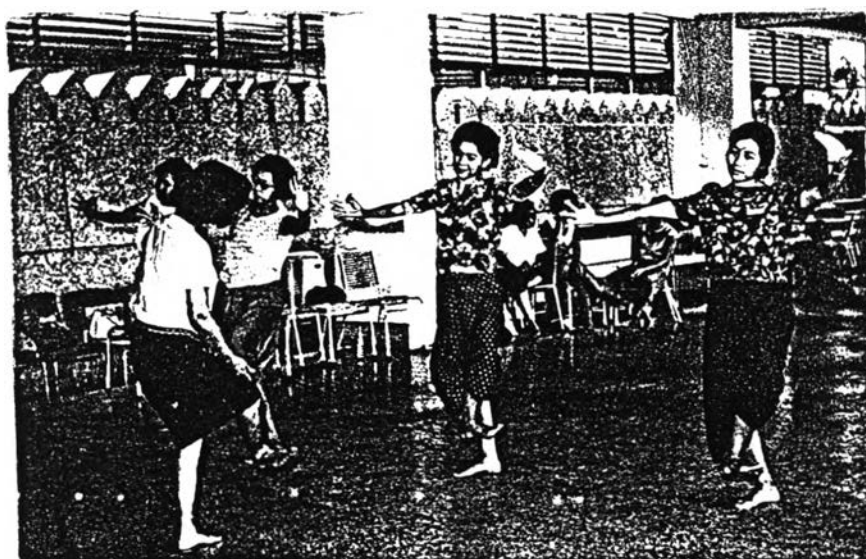
อาจารย์ขณะกำลังสาธิตท่ารำในชุดระบำยุดาหวันให้กับคณะสมาชิกรวม อ.ศร. ของครูสภา จากภาพพบว่า มีการใช้มือ การใช้ตัวแขนไปด้านหลังแบบนาฏศิลป์อินเดีย แต่การใช้ท่าคงมีลักษณะของการวางท่าแบบนาฏศิลป์ไทยคือ เปิดส้นเท้า

เชื้อเพื่อภาพโดย

อาจารย์ประทีน พงษ์สำลี

บันทึกภาพ

ประมาณปีพุทธศักราช 2513

ภาพที่ 23

อาจารย์ประทีน พวงลำสี กับการสอนนาฏศิลป์ให้แก่สมาชิกครู อบรม อศร ของ
 ครูสภา จากภาพพบว่า อาจารย์ประทีน กำลังสาธิตเป็นแม่แบบการยกเท้าของตัวพระ ในขณะที่
 ลูกศิษย์กำลังปฏิบัติท่ารำ มือขวาจับตั้ง มือซ้ายตั้งวงบน พ้อมทั้งยกเท้าซ้าย ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกต
 ว่าท่าดังกล่าวน่าจะเป็นกระบวนการท่าทำหนึ่งของเพลงช้า

เชื้อเพื่อภาพโดย

อาจารย์ประทีน พวงลำสี

บันทึกภาพ

เมื่อปีพุทธศักราช 2513 ณ หอประชุมครูสภา

ภาพที่ 24

จากภาพผู้วิจัย พบว่า ได้มีการเขียนบันทึกหลังภาพว่า "สาริตครูอบรม อศร.นาฏศิลป์"
ปีพุทธศักราช 2519 แต่ไม่ได้ระบุสถานที่ มุมภาพด้านขวาเขียนบันทึกว่า "สาริตระบำญี่ปุ่น"
จากภาพอาจารย์ประทีนใช้พัด 1 อัน เป็นอุปกรณ์ประกอบการรำ มือขวาจับมุมพัดด้านล่าง
ส่วนมือซ้าย จับมุมพัดด้านบน ศรีษะลักษณะคอคอไปทางซ้าย กัดไหล่ขวาไม่มาก ยืนด้วยเท้าขวา งอ
เข่าทั้งสองข้าง สวมรองเท้า มีผ้าคาดเอว

เชื้อเพื่อภาพโดย อาจารย์ ประทีน พวงสำลี
บันทึกภาพ เมื่อปีพุทธศักราช

ภาพที่ 25

จากภาพ อาจารย์ประทีน พงษ์สำลี กำลังสาธิตท่ารำ โดยใช้มือทั้งสองหักข้อมือออกด
ปลายนิ้วแต่ละระหว่างอก ในขณะที่ใช้เท้าขวาก้าวข้างเท้าซ้ายวางเต็มเท้า หัวนมทั้งย่อเข้า เขียง
ศีรษะทางซ้าย เปิดปลายคางเล็กน้อย ผู้วิจัยพบว่าได้ภาพบันทึกไว้ว่า "กำลังสาธิตท่ารำ
ฉายฉายสนทนา ให้แก่คณะครู อ.ศ.ร." โดยไม่ได้ระบุสถานที่

เชื้อเพื่อภาพโดย

อาจารย์ประทีน พงษ์สำลี

บันทึกภาพ

ประมาณปีพุทธศักราช 2523

ภาพที่ 26

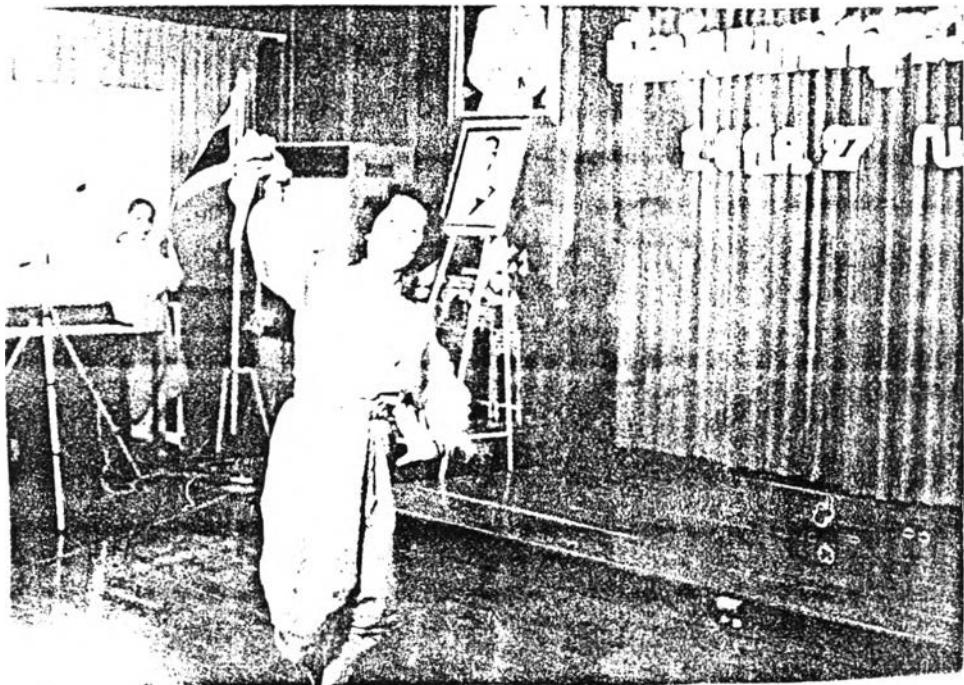
อาจารย์ประทีน พวงสำลี กำลังฝึกซ้อมระบำมาเลย์คู่กับ อาจารย์ศิริกุล วรรณทร ศิษย์
เก่าจากโรงเรียนฝึกหัดครูวิทยาลัยวิทยาศาสตร์ ส่วนผู้ที่สวมเสื้อขาวด้านหลังคือ อาจารย์สุสิทธิ์
สังขมรรพธ อาจารย์ประจำภาควิชาอนุศาสนวิทยา จากสถาบันราชภัฏสวนสุนันทา

เชื้อเพื่อภาพโดย

อาจารย์ศิริกุล วรรณทร

บันทึกภาพ

ประมาณปีพุทธศักราช 2527 ณ หอประชุมสุนันทานุสรณ์

ภาพที่ 27

อาจารย์ประทีน พงษ์สำลี กำลังสาธิตทำรำกริชให้กับสมาชิก อศจ. กระบวนการรำใช้
มือและทำแบบนาฏศิลป์ไทยมาตรฐาน สืบเนื่องจากการใช้มือ ซึ่งมีข้อขัดแย้งวงล่างแบบตัวพระ
มือขวาแบบสอดสูงมีกริชเป็นอาวุธประกอบการรำ

เชื้อเพื่อภาพโดย

อาจารย์ประทีน พงษ์สำลี

บันทึกภาพ

เมื่อวันที่ 2 กรกฎาคม พุทธศักราช 2527 ณ หอประชุมวิทยาลัยครู

พระนครศรีอยุธยา

ภาพที่ 28

อาจารย์ประทีน พวงลำดี่ เมื่อครั้งได้รับเชิญไปเป็นวิทยากรให้การอบรมการสอนวิชา
 ทัศนศิลป์การละครและการคิดประดิษฐ์ระบำ ในภาพเป็นการสาธิตกระบวนการแสดงชุดระบำ
 ขาวน่านรัก กำลังทำท่าตรงกับเนื้อร้องที่ว่า "เราพร้อมชนกันไถ่ท้าว" อาจารย์ประทีน กำลังทำ
 ท่าไถ่ท้าว ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สมบูรณ์ สุขสงวน อาจารย์ภาควิชานาฏศิลป์ สถาบันราชภัฏสวน
 สุนันทา กำลังทำท่าท้าว

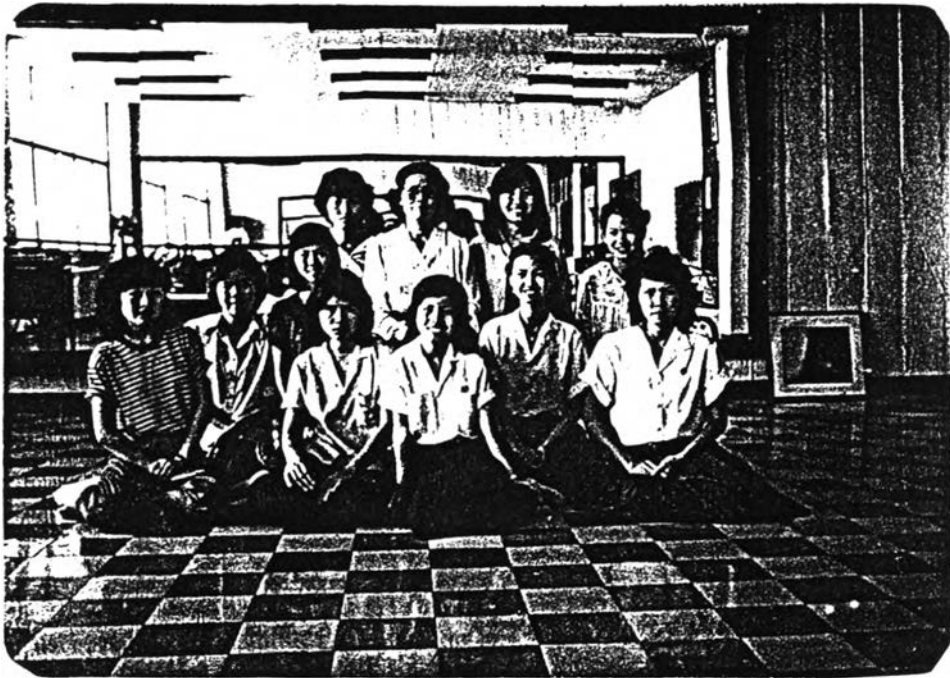
เชื้อเพื่อภาพโดย

อาจารย์ประทีน พวงลำดี่

บันทึกภาพ

เมื่อวันที่ 28 สิงหาคม ปีพุทธศักราช 2529 ณ หอประชุมวิทยาลัยครู

อุตรดิตถ์

ภาพที่ 29

อาจารย์ประทีน พงษ์สำลี เมื่อครั้งได้รับเชิญไปเป็นวิทยากรสอนนาฏศิลป์ไทยที่
สถาบันราชภัฏธนบุรี ถ่ายภาพร่วมกับลูกศิษย์ ณ ห้องนาฏศิลป์ สถาบันราชภัฏธนบุรี

ไม่ทราบปีพุทธศักราชที่บันทึกภาพ

ภาพที่ 30

อาจารย์ประทีน พวงสำลี กับการเสียดสเวลาให้กับสังคมในภาพ อาจารย์ประทีน ถ่ายรูปร่วมกับกลุ่มแม่บ้านจังหวัดนครพนม เป็นการแสดงชุดรำอวยพ ที่อาจารย์ประทีน ประพันธ์คำร้องและฝึกซ้อมการแสดงเอง

เชื้อเพื่อภาพโดย

อาจารย์ประทีน พวงสำลี

บันทึกภาพ

เมื่อวันที่ 10 เดือนธันวาคม ปีพุทธศักราช 2531 ณ จังหวัดนครพนม

ภาพที่ 31

อาจารย์ประทีน พวงสำลี กำลังสาธิตวิธีประดิษฐ์ทำระบำแบบรำกำแบบ ชุดคำคม สมคณ จากภาพพบว่า การใช้มือจะไม่มีลักษณะของการใช้มือแบบนาฏศิลป์ไทย มีจับหรือวง แต่ใช้ลักษณะของการกำมือ ส่วนเท้าพบว่า มีการใช้เท้าแบบท่าธรรมดา มีการก้าวเท้าเพื่อ เคลื่อนไหว แต่ทั้งนี้ไม่มีลักษณะของการก้าวเท้าแบบนาฏศิลป์มาตรฐาน

บันทึกภาพโดย

ผู้วิจัย

บันทึกภาพ

เมื่อวันที่ 18 กรกฎาคม ปีพุทธศักราช 2541

ภาพที่ 32

อาจารย์ประทีน พวงสำลี กำลังสาธิตท่ารำตามความหมายของเนื้อร้องของคำว่า "เลขเป็นโท" ในระบำชุดคำคมสมคมน โดยการยกนิ้วชี้กับนิ้วกลาง หันฝ่ามือเข้าหาตนเอง สื่อความหมายของคำว่า โท หมายถึง สอง ในขณะที่มือขวาไขว้หลัง ก้าวเท้าเพื่อเคล็ดอันไหว แต่ไม่มีลักษณะของการใช้เท้าแบบกระบวนการรำแบบนาฏยศิลป์มาตรฐาน

บันทึกภาพโดย

ผู้วิจัย

บันทึกภาพ

เมื่อปีพุทธศักราช 2541 ณ บ้านเลขที่ 129/167 ม.5 ต.ศาลายา-บางภาษี
ต.คลองโยง กิ่ง อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม

ภาพที่ 33

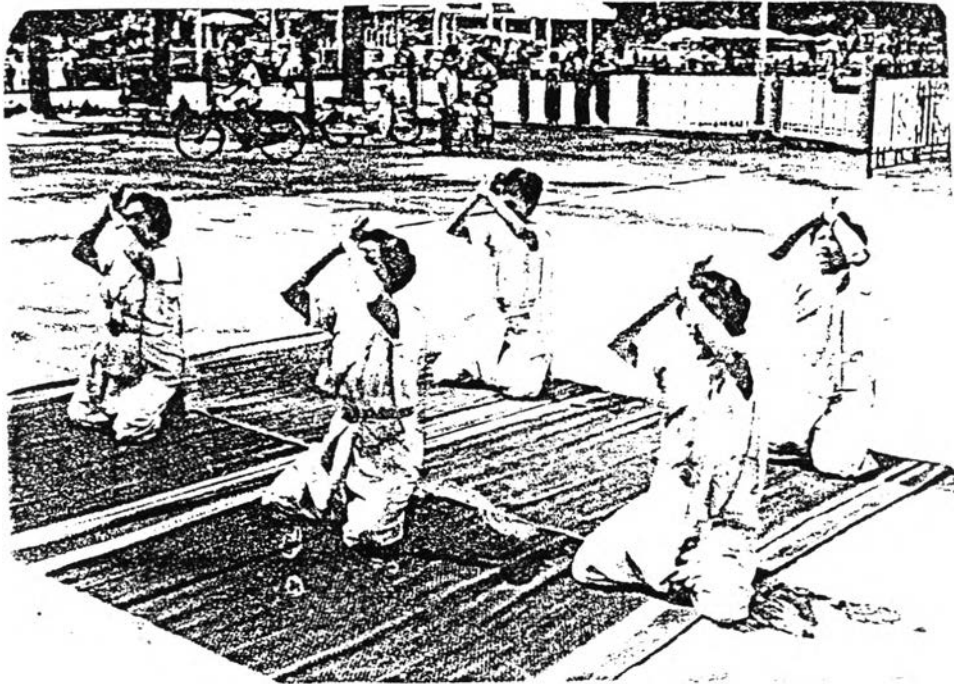
อาจารย์ประทีน พวงสำลี กำลังสาธิตท่ารำของการแสดงชุด ระบายุดาหวัน จากภาพพบว่า มีการใช้มือแบบนาฏศิลป์อินเดีย สังเกตจากการกรัดนิ้วมือและสัดส่วนของการวางท่า ซึ่งจะต่างจากท่านาฏศิลป์ไทย ในขณะที่การใช้นิ้วทำสังเกตุจากเท้าซ้ายเป็นการวางสันเท้า คล้ายการวางสันของนาฏศิลป์ไทย จะแตกต่างที่มีการตั้งเข่า ไม่มีการเหยียดศรีษะ แต่จะกอดเกลียวขวางการเหยียดจึงเป็นไปทั้งตัว

บันทึกภาพโดย

ผู้วิจัย

บันทึกภาพ

เมื่อปีพุทธศักราช 2541

ภาพที่ 34

อาจารย์ประทีน พวงสำลี และคณะครูโรงเรียนพระหฤทัยคอนแวนต์ กำลังทำพิธีรำ
บวงสรวงพระดวงวิญญาณของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ก่อนที่จะจัดแสดงละครเรื่อง "พระนเรศวร
ตอนประกาศอิสรภาพ"

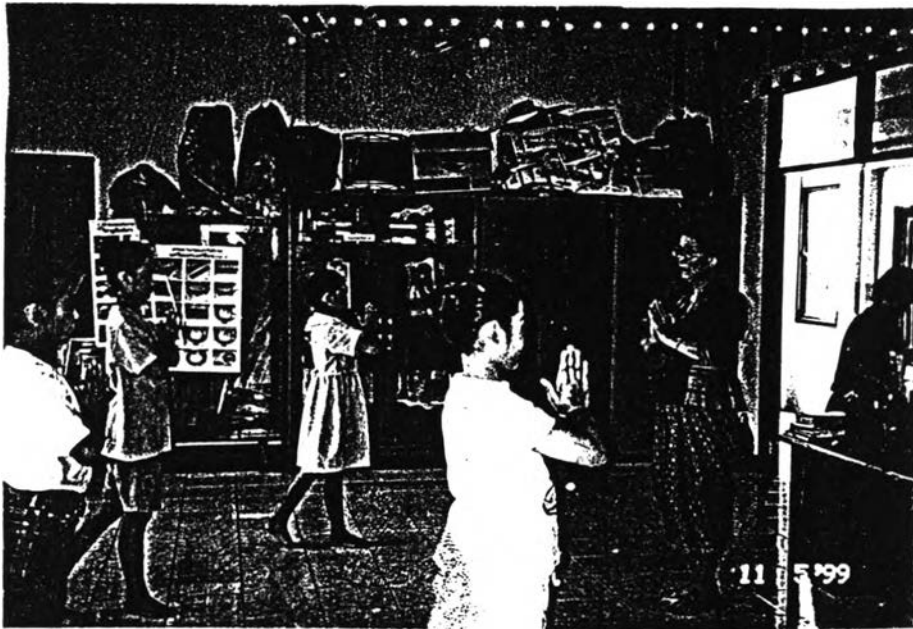
เชื้อเพื่อภาพโดย

โรงเรียนพระหฤทัยคอนแวนต์

บันทึกภาพเมื่อ

ปีพุทธศักราช 2534 ณ อนุสรณ์สถานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช

ตำบลคอนแวนต์ จังหวัดสุพรรณบุรี

ภาพที่ 35

อาจารย์ประทีน พวงลำลือ กำลังฝึกซ้อมท่ารำให้กับลูกศิษย์ โรงเรียนสีวลี ในภาพเป็น การฝึกซ้อมท่ารำ ชุด ระบุว่าไตรสรณคม โดยอาจารย์ประทีนกำลังทำท่าพนมมือ อยู่ด้านหน้า นักเรียน 4 คน กำลังปฏิบัติตาม ห้อมทั้งก้าวเท้าขวา เปิดส้นหลังเท้าซ้าย

บันทึกภาพโดย

ผู้วิจัย

บันทึกภาพ

เมื่อวันที่ 11 พฤษภาคม พุทธศักราช 2542 ณ โรงเรียนสีวลี

ภาพที่ 36

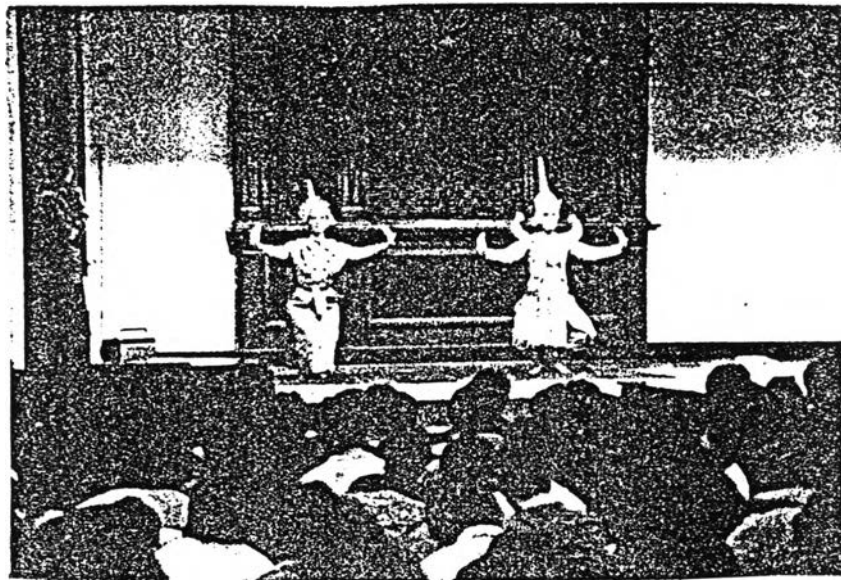
จากภาพพบว่า อาจารย์ประทีน กำลังสาธิตท่ารำท่า "พิสมัย" จากเพลงแม่บทใหญ่ โดยมีภาพสไลด์เป็นตัวช่วยประกอบ ซึ่งมีการแต่งกายครบเครื่อง ในขณะที่อาจารย์ประทีนใส่เสื้อและนุ่งโจงกระเบน การใช้ท่าสังเกตได้ว่าเป็นลีลาท่ารำแบบตัวพระ เพราะทำดั่งกล่าวตัวนาง จะก้าวเท้าซ้าย เท้าขวาวางหลังเปิดสันเท้า

เชื้อเพื่อภาพโดย

อาจารย์ประทีน พงษ์สำลี

บันทึกภาพ

เมื่อปีพุทธศักราช 2527 ณ มหาวิทยาลัยทามาเกอว่า ประเทศญี่ปุ่น

ภาพที่ 37

จากภาพพบว่า เป็นผลงานการเผยแพร่วัฒนธรรมไทยยังต่างประเทศ ผู้แสดงเป็นพระ คือ อาจารย์ประทีน พวงสำลี นางคือ อาจารย์บุญนาค ทรรธานนท์ เป็นการแสดงบนเวทีจริง จะสังเกตเห็นศีรษะของผู้ชมจากด้านหลัง ผู้แสดงกำลังทำท่าว่า โดยมือทั้งสองตั้งวงระดับไหล่ ตัดขวางเข้าชิด พระกับเข้า ย่อตัว ซึ่งเป็นกระบวนการรำอีกท่าหนึ่งของการแสดงชุด รำชัดชาติตรี

เชื้อเพื่อภาพโดย

อาจารย์ประทีน พวงสำลี

บันทึกภาพ

เมื่อปีพุทธศักราช 2527 ณ มหาวิทยาลัยทามาเกาว่า ประเทศญี่ปุ่น

ภาพที่ 38

จากภาพพบว่า อาจารย์ประทีน กำลังสาธิตท่ารำ ทางซ้ายมือ ศาสตราจารย์ ดร.มัทนี รัตน์ กำลังทำท่าซึ่งแสดงให้เห็นถึงการอธิบายท่ารำที่อาจารย์ประทีน กำลังปฏิบัติอยู่จากภาพ เป็นการสาธิตท่าโยกซี่ สังเกตจากสัดส่วนของการใช้มือและการใช้เท้าจะกว้างเป็นเหลี่ยมออกไป กว่าการก้าวเท้าแบบตัวพ

เชื้อเพื่อภาพโดย

อาจารย์ประทีน พงษ์สำลี

บันทึกภาพ

เมื่อพุทธศักราช 2527 ณ มหาวิทยาลัยทามาเกวว่า ประเทศญี่ปุ่น

ภาพที่ 39

อาจารย์ประทีน พวงสำลี เมื่อครั้งได้รับเชิญไปสอนนฏยศิลป์ไทย ณ มหาวิทยาลัย
ทามากาว่า ประเทศญี่ปุ่นครั้งแรก จากภาพพบว่า อาจารย์ประทีนกำลังสอนนักศึกษาว่าโดยมีไม้
เป็นอุปกรณ์ประกอบการแสดง มุมซ้ายสุดที่ยืนคือ ศาสตราจารย์ ดร.มัทนี รัตนิน จาก
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

เชื้อเพื่อภาพโดย

อาจารย์ประทีน พวงสำลี

บันทึกภาพ

เมื่อปีพุทธศักราช 2527 ณ มหาวิทยาลัยทามากาว่า ประเทศญี่ปุ่น

ภาพที่ 40

ผลงานการเผยแพร่วัฒนธรรมไทยในโครงการแลกเปลี่ยนศิลปวัฒนธรรมในนาม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทามากาว่า ประเทศญี่ปุ่น ขวามือของอาจารย์ประทีน คือ อาจารย์บุญนาค ทรรทรานนท์ สังเกตเครื่องกายอยู่ในชุดมโนราห์ชายัญ ในขณะที่อาจารย์ประทีน แต่งยีนเครื่องพระ ซ้ายมือของอาจารย์ประทีน คือ ศาสตราจารย์ ดร. มัทนี รัตนิน อาจารย์จากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ นอกนั้นเป็นนักศึกษาญี่ปุ่น

เชื้อเพื่อภาพโดย อาจารย์ประทีน พงษ์สำลี

บันทึกภาพเมื่อ พุทธศักราช 2527 ณ มหาวิทยาลัยทามากาว่า ประเทศญี่ปุ่น ซึ่งเป็นการเดินทางไปมหาวิทยาลัยดังกล่าว เป็นครั้งที่ 2

ภาพที่ 41

มุมซ้ายมือของภาพคือ อาจารย์ประทีน พวงสำลี เมื่อครั้งแรกเดินทางไปเผยแพร่วัฒนธรรมไทยกับมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ณ มหาวิทยาลัยคอนนอท ประเทศอังกฤษ ในภาพเป็นการซ้อมใหญ่ละครเรื่อง คิมหันตนิมิตร ซึ่งอาจารย์ประทีน เป็นผู้ให้ท่ารำและฝึกซ้อมการแสดง

เชื้อเพื่อภาพโดย

อาจารย์ประทีน พวงสำลี

บันทึกภาพ

เมื่อปีพุทธศักราช 2533 ณ ประเทศอังกฤษ